

Києвъ.

Памятная книжка Киевского Общества
Друзей Мира

и отчетъ о дѣятельности.

За 1910 г.

КІЕВЪ.

Типографія А. М. Вядро. Фундуклеевская 30.

1911.

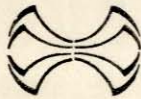
ПАМЯТНАЯ КНИЖКА

КИЕВСКАГО ОБЩЕСТВА ДРУЗЕЙ МИРА

— II —

ОТЧЕТЪ О ДѢЯТЕЛЬНОСТИ

за 1910 г.

К І Е В Ъ .

Типографія А. М. Вядро, Фудуклеевская ул. д. № 30.
1911.

12000

1911/12

Czytelnia Ogólna

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0393183

361585

11.11.2013

Smolikowski

01/04/2014

18,00 p

BEATISSIME PATER

Comes Michael Tyszkiewicz, — ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus —, humillime exponit se esse praesidem unius ex coetibus „Pacifistarum“ quos dicunt.

Cum vero ipsorum principia et actio a doctrina S. Ecclesiae Catholicae originem immediate ducant, a S. Sede Apostolica semper propagatae, e nuper a Sanctitate Vestra — occasione congressus Mediolanensis — speciali modo commendatae fuerint, — orator humillime petit ut Sanctitas Vestra pauca saltem verba in favorem praedicti apostolatus conscribere, omnesque Catholicos, Sacerdotes et laicos, — qui ipsi operam suam dedicaverint, peculiari modo laudare et benedicere dignetur.

Et Deus etc.

*Дієлєтї Свєтїлї прєсвєтїмї амьнїмї, єт свєтїлї Свєтї
Пакїфїстамь іодїлїлї, прєсї єт бєнєдїкєтї амьнїмї
Свєтїм, апостолїкїм Бєнєдїкєтїонєм амьнїлїлї
їт Дємїно імєдїлїлїм.*

Die 2 Aprilij 1910. Pius PP. X

Определеніемъ Киевскаго Губернскаго по
дѣламъ объ Обществахъ Присутствїя 1909 г. Ап-
рѣля 9-го дня поименованное Общество внесено, на
основанїи сего устава, въ реестръ за № 35-мъ.

За губернатора, Вице-Губернатора

Чухачевъ.

И. об. Завѣдывающаго дѣлопроизводствомъ
Губернскаго Присутствїя.

С. Щеголевъ.

УСТАВЪ

Кіевскаго Общества Друзей Мира.

I. Названіе, цѣль, мѣстопробываніе и районъ Общества.

1. Цѣль Общества — распространеніе и поддержаніе, среди своихъ членовъ и жителей своего района, идеи разрѣшеній международныхъ споровъ на основанїяхъ справедливости, взаимнѣ, насилія и вооруженной силы, распространеніе и поддержаніе, среди тѣхъ-же лицъ, идеи общаго братства народовъ и союзовъ цивилизованныхъ народовъ, на основанїи равноправїя, — наконецъ, разсмотрѣніе общественныхъ вопросовъ, связанныхъ съ идеею мира, на основанїяхъ положеній справедливости и чловѣчества.

2. Для достиженія этой цѣли служить:

- а) разсмотрѣніе вопросовъ, въ вышеприведенныхъ предѣлахъ, въ Правленїи Общества и на собесадованїяхъ, устраиваемыхъ Правленїемъ, а также опубликованіе докладовъ и постановленій Правленїя;
- б) распространеніе соответственныхъ идей въ общей прессѣ, въ специальныхъ, на мѣстныхъ славянскихъ языкахъ изданїяхъ Общества, и путемъ собственнаго органа печати, поскольку это окажется возможнымъ;
- в) устройство бесѣдъ и публичныхъ рефератовъ на тѣхъ-же мѣстныхъ языкахъ;
- г) устройство библиотеки и коллекціи въ предѣлахъ задачъ Общества;
- д) устройство съездовъ и участіе въ сродныхъ съездахъ.

Примѣчаніе. На организацию всѣхъ учрежденій испрашивается въ каждомъ случаѣ надлежащее разрѣшеніе.

3. Дѣятельность Кіевскаго Общества Друзей Мира распространяется на Юго-Западный край, а мѣстопробываніе Правленїя Общества опредѣляется въ г. Кіевѣ.

II. Члены Общества.

4. Членами общества могутъ быть всѣ совершенно лѣтнія лица, безъ различїя пола, кромѣ воспитанниковъ учебныхъ

заведеній, нижних чиновъ арміи и флота и лицъ, органичен-ныхъ по суду.

5. Общество состоитъ изъ членовъ почетныхъ, дѣйстви-тельныхъ и соревнователей.

6. Почетные члены избираются по предложенію Прав-ленія Общимъ Собраніемъ членовъ изъ лицъ, особо заявив-шихъ себя въ странѣ или вообще въ человечествѣ своею дѣ-тельностью въ предѣлахъ идей, поддерживаемыхъ Обществомъ, а также изъ лицъ, оказавшихъ особыя услуги Обществу.

7. Дѣйствительные члены избираются Правленіемъ, по представленію двухъ членовъ изъ своей среды, закрытымъ го-лосованіемъ. Дѣйствительные члены уплачиваютъ ежегодный взносъ въ размѣрѣ трехъ рублей.

Примѣчаніе. Основатели съ момента начала дѣйствительности Общества являются его дѣйствительными членами.

8. Дѣйствительнымъ членамъ Общества присваиваются слѣдующія права:

- а) голоса и голосованія на общихъ собраніяхъ членовъ;
- б) выбора и избираемости въ почетные члены и въ Пра-вленіе Общества;
- в) представленія и поддержанія предложеній, направлен-ныхъ къ осуществленію цѣлей Общества въ предѣ-лахъ, означенныхъ въ уставѣ;
- г) полученіе изданій Общества.

9. Членами-соревнователями состоятъ лица, уплачиваю-щія на цѣли Общества ежегодный взносъ не менѣе одного рубля.

10. Члены, не уплатившіе своевременно обязательныхъ взносовъ, въ теченіе 6 мѣсяцевъ, исключаются изъ списковъ членовъ по постановленію Правленія. Исключенный за неупла-ту обязательныхъ взносовъ членъ можетъ быть вновь принятъ на общемъ основаніи при условіи уплаты причитающихъ за нимъ платежей.

11. Члены, дѣйствующія во вредъ дѣятельности Общест-ва или заявившіе себя какимъ-либо нечестнымъ поступкомъ, по постановленію Общаго Собранія членовъ Общества исключают-ся изъ числа членовъ Общества.

III. Управление дѣлами Общества.

12. Дѣлами общества вѣдаетъ Правленіе и Общее Со-браніе.

13. Правленіе состоитъ изъ 9 дѣйствительныхъ или по-четныхъ членовъ, избранныхъ Общимъ Собраніемъ на три года.

14. Первый полный составъ правленія избирается одно-временно. Засимъ ежегодно выступаютъ три члена Правленія въ первомъ и во второмъ году по жребію, а засимъ по стар-шинству избранія. Выступающіе могутъ быть вновь изби-раемы.

15. Правленіе избираетъ изъ своей среды Предсѣдателя, Вице-Предсѣдателя, казначея и секретаря.

16. Правленіе вѣдаетъ и направляетъ всѣ дѣла Общест-ва, за исключеніемъ подлежащихъ вѣдѣнію Общаго Собранія, заботится о развитіи Общества, наблюдаетъ за правильнымъ примѣненіемъ настоящаго устава и исполняетъ постановленія Общаго Собранія.

17. Къ обязанностямъ Правленія причисляются ниже-слѣдующія:

- а) баллотировка членовъ Общества;
- б) составленіе проектовъ плана дѣятельности и способовъ исполненія его частей;
- в) приглашеніе и наемъ служащихъ Общества;
- г) устройство и завѣдываніе библиотекою и коллекціями;
- д) опредѣленіе времени постоянныхъ засѣданій и со-браній;
- е) составленіе и представленіе ежегодно очередному Об-щему Собранію отчета дѣятельности Общества;
- ж) созывъ Общаго Собранія, составленіе его программы и своевременное о семъ объявленіе;
- з) представлять Общество въ отношеніи къ властямъ и вообще, гдѣ слѣдуетъ.

18. Для дѣйствительности постановленій Правленія не-обходимо присутствіе на засѣданіи не менѣе 5 членовъ, въ томъ числѣ Предсѣдателя или Вице-Предсѣдателя.

19. Въ каждомъ отдѣльномъ случаѣ дѣла, разсматривае-мыя въ засѣданіяхъ Правленія, рѣшаются большинствомъ голо-совъ. При одинаковомъ числѣ голосовъ имѣетъ перевѣсъ го-лосъ предсѣдательствующаго.

20. Предсѣдатель предсѣдательствуетъ въ засѣданіяхъ Правленія и вмѣстѣ съ секретаремъ подписываетъ всю пере-писку Общества.

21. При отсутствіи Предсѣдателя его замѣняетъ Вице-Предсѣдатель.

22. Общія Собранія членовъ бываютъ очередныя и чрез-вычайныя.

23. Очередное Общее Собраніе созывается въ теченіе первой трети каждаго года.

24. Чрезвычайныя Общія Собранія созываетъ Правленіе, какъ по своему почину, такъ и по желанію не менѣе 15 дѣй-ствительныхъ членовъ Общества.

25. Время общихъ собраній назначается Правленіемъ и объявляется въ мѣстныхъ газетахъ.

26. Для дѣйствительности постановленій Общаго Собранія необходимо присутствіе на немъ не менѣе $\frac{1}{3}$ общаго числа дѣйствительныхъ членовъ, живущихъ въ г. Кіевѣ. Если Об-щее Собраніе не могло состояться вслѣдствіе недостаточнаго числа членовъ Общества, тогда созывается для разсмотрѣнія тѣхъ-же вопросовъ вторичное Общее Собраніе не раньше одной недѣли; второе Общее Собраніе считается дѣйствительнымъ, не-зависимо количества присутствующихъ членовъ Общества, о чемъ должно быть упомянуто въ повѣсткахъ.

27. Внесенныя на Общее Собраніе дѣла рѣшаются прос-

тымъ боляшьнствомъ голосовъ. Обь исключеніи членовъ; обь измѣненіи устава и о закрытіи Общества, для дѣйствительности постановленія Общаго Собранія требуется большинство $\frac{2}{3}$ голосовъ присутствующихъ членовъ Общества.

28. Общему Собранію присваиваются слѣдующія права:

- а) избраніе членовъ Правленія и ревизіонной комиссіи;
- б) исключеніе членовъ (п. 11);
- в) разсмотрѣніе и утвержденіе отчетовъ Правленія, проекты сметы на слѣдующій послѣ отчетнаго годъ и отчетовъ ревизіонной комиссіи;
- г) рѣшеніе вопроса обь измѣненіи устава, которое требуетъ новой регистраціи;
- д) рѣшеніе вопроса о закрытіи Общества и предназначеніи его имущества;
- е) разсмотрѣніе и рѣшеніе всѣхъ предложеній и вопросовъ, внесенныхъ другими членами Общества.

Примѣчаніе. Предложенія членовъ вносятся въ Правленіе не позже одной недѣли передъ днемъ Общаго Собранія для разсмотрѣнія и заключенія Правленія.

29. На Общихъ Собраніяхъ председательствуетъ почетный или дѣйствительный членъ, не принадлежащій къ составу Правленія и ревизіонной комиссіи и избираемый общимъ большинствомъ голосовъ.

30. Ревизіонная комиссія состоитъ изъ трехъ дѣйствительныхъ членовъ, ежегодно избираемыхъ общимъ Собраніемъ. Къ задачамъ ревизіонной комиссіи принадлежитъ проверка денежной отчетности и баланса счетовъ Общества. Результатъ своей дѣятельности ревизіонная комиссія представляетъ Общему Собранію письменно.

Примѣчаніе. Ревизіонной комиссіи предоставляется право внесенія въ Правленіе предложенія о созывѣ чрезвычайнаго Общаго Собранія для разсмотрѣнія не терпящихъ откладыванія денежныхъ дѣлъ.

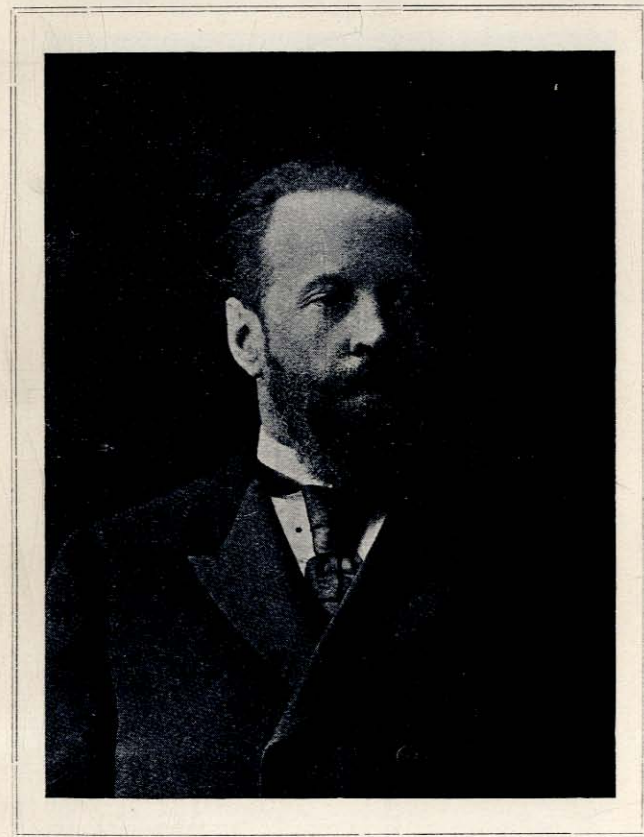
31. Общество имѣетъ свою печать.

IV О прекращеніи дѣятельности Общества.

32. Въ случаѣ прекращенія дѣятельности Общества его имущество употребляется на благотворительныя цѣли, согласно постановленія Общаго Собранія.

V Основатели Общества.

33. Основателями Кіевскаго Общества Друзей Мира являются: Графъ Михайль Станиславовичъ Тышкевичъ, жительствующій въ с. Андрушевкѣ, Липовецкаго уѣзда, Кіевской губерніи, Георгій Емельяновичъ Аванасьевъ, Ольга Петровна Косачъ, Карлъ Генриховичъ Тритшель, Конрадъ Осиповичъ Румшевичъ, Брониславъ Станиславовичъ Козловскій и Оттонъ Томашевичъ Глинка, жительствующие въ городѣ Кіевѣ.

ГРАФЪ ВИТТЕ

Почетный Членъ Кіевскаго Общества Друзей Мира.

Генераль-Адъютантъ
ВЕОДОРЪ ВЕОДОРОВИЧЪ
ТРЕПОВЪ

Почетный Членъ Кіевскаго Общества Друзей Мира.

О дѣятельности Кіевскаго Общества Друзей Мира въ отчетномъ, второмъ отъ основанія, году.

Тихою, но вѣрною поступью Кіевское Общество Друзей Мира слѣдуетъ впередъ по пути трезваго прогресса, прокладывая неуклонно торную стезю среди человѣконенавистичества и *скрытой* партійной вражды, находя отъ времени до времени и отрадные моменты въ сознаніи своего скромнаго успѣха.

Въ началѣ отчетнаго года Общество наше было осчастливлено *благословеніемъ Его Святѣйшества Пія X.*—исходатайствованнымъ предсѣдателемъ нашего Общества Графомъ М. С. Тышкевичемъ,—*для всѣхъ Обществъ и союзовъ мира* ¹⁾.

Личный составъ Общества увеличился, по сравненію съ предшестующимъ годомъ, на 33%.

Сравнительная ограниченность контингента членовъ нашего Общества, чуждаго различія политическихъ партійностей, національностей и исповѣданій, вполне вознаграждается личнымъ достоинствомъ членовъ. Въ составѣ Общества насчитываются имена просвѣщенныхъ представителей высоко интеллигентныхъ сферъ, что составляетъ для недавно основаннаго Общества лучший залогъ дальнѣйшаго его развитія и преуспѣнія въ будущемъ,—въ стремленіяхъ къ осуществленію опредѣленныхъ и намѣчен-

¹⁾ Пр. Об. Собр. чл. ¹⁰/_{VI} п. VI.

ныхъ его Уставомъ задачъ. Въ средѣ членовъ Общества съ гордостью считаетъ и представителя высшего духовенства, и сановныхъ мужей государственнаго разума и науки, и вліятельныхъ лицъ военныхъ и финансовыхъ сферъ, и цѣлый рядъ просвѣщеннѣйшихъ общественныхъ дѣятелей, и труженниковъ свободныхъ профессій. Всѣ они дружно сгруппировались вокругъ дорогого имъ знамени „мира“—международнаго, племеннаго и общественнаго. Общество никого отъ себя не отталкиваетъ, но вмѣстѣ съ тѣмъ и никому не навязываетъ недоступнаго еще пониманію многихъ убѣжденія о необходимости поддержанія и распространенія всеобщаго братства.

Въ составѣ Правленія Общества произошли въ отчетномъ году слѣдующія измѣненія: на незанятую съ основанія Общества одну вакансію члена Правленія избранъ Общимъ Собраніемъ Владимиръ Ивановичъ Щербина ¹⁾. За сими членъ Правленія Георгій Емельяновичъ Аванасьевъ, одинъ изъ главнѣйшихъ основателей Общества, состоявшій отъ его основанія Вице-Предсѣдателемъ, къ большому приискорбію Правленія и Общества сложилъ съ себя эти обязанности, вслѣдствіе обремененія важными другими прямыми своими занятіями и обязанностями. Оставаясь и далѣе дѣйствительнымъ членомъ Общества, Г. Е. Аванасьевъ не отказываетъ своимъ весьма цѣннымъ участіемъ въ его дѣлахъ и общалъ ему и впредь свое просвѣщенное содѣйствіе ²⁾.

На освободившуюся, за выходомъ Г. Е. Аванасьева, вакансію Общее Собраніе избрало членомъ Правленія Михаила Степановича Еремѣева ³⁾, обя-

¹⁾ Прот. Об. Собранія чл. отъ п. III.

²⁾ Пр. Об. Соб. ч. отъ. 11/x п. IV.

³⁾ Пр. Об. Соб. ч. отъ. 11/x п. IV.

занности же Вице-Предсѣдателя, по соображеніямъ практическаго свойства, возложены были временно на члена Правленія-Секретаря О. Т. Глинку, выходявшаго въ отчетномъ году по жребію согласно (§ 14 устава) и вновь избраннаго Общимъ Собраніемъ въ члены Правленія Общества ¹⁾.

Общимъ Собраніемъ въ отчетномъ году избрана впервые Ревизіонная Комиссія. Въ составъ ея вошли дѣйствительные члены Общества Наумъ Моисеевичъ Александровъ, Олександръ Ивановичъ Бородай и Леонцій Эдмундовичъ Чолганскій ²⁾.

Въ теченіе отчетнаго года члены Общества созывались два раза въ Общее Собраніе (10 Іюня и 11 Октября). Засѣданія Правленія состоялись одиннадцать разъ, а засимъ 14 Декабря устроена была публичная бесѣда членовъ Общества, на которую, кромѣ членовъ Общества, были приглашены въ качествѣ гостей и лица семействъ членовъ, а также и постороннія лица по рекомендаціямъ и записямъ членовъ Правленія.

Подробности объ Общихъ Собраніяхъ и состоявшейся публичной бесѣдѣ изложены въ приложенияхъ, помѣщенныхъ въ настоящей памятной книжкѣ. Изъ приложений этихъ можно усмотрѣть, что Общество наше старалось по возможности слѣдить за всякимъ случаемъ міровой жизни въ сферѣ пацифической дѣятельности и съ своей стороны чутко отзывалось на болѣе важныя ея проявленія какъ въ Россіи, такъ и за границей.

Такъ, въ Февралѣ отчетнаго года, во время пребыванія въ С.-Петербургѣ Французской Группы Междупарламентскаго Союза Мира,—Общество наше

¹⁾ Пр. Об. Соб. ч. отъ 10/vi п. III.

²⁾ Пр. Об. Соб. ч. отъ 10/vi п. IV.

при любезномъ посредничествѣ члена нашего Общества графа Андрея Александровича Бобринскаго,—послало привѣтъ названной группѣ Междупарламентскаго Союза, пріѣзжавшей въ Россію въ цѣляхъ поддержанія международныхъ дружественныхъ отношеній¹⁾.

Въ виду послѣдовавшей 24 Апрѣля неожиданной смерти заслуженнаго протектора пацифизма Короля Великобританіи Эдуарда VII,—Общество наше, почтивъ Усопшаго въ Общемъ Собраніи членовъ 10 Юня, переслало при посредничествѣ мѣстнаго великобританскаго консула выраженія соболѣзнованія тяжелой утраты Ея Королевскому Величеству Вдовствующей Королевѣ Александрѣ²⁾.

Въ Августѣ — предсѣдателемъ Общества Графомъ М. С. Тышкевичемъ посланъ былъ въ Стокгольмъ соотвѣтственный привѣтъ Президенту XVIII Международнаго Конгресса Мира, собиравшагося тамъ. Своихъ представителей, къ сожалѣнію, Общество наше не могло послать, по разнымъ соображеніямъ, но слѣдя внимательно за трудами Конгресса, отчетъ о нихъ Правленіе докладывало Общему Собранію членовъ³⁾.

Въ Ноябрьѣ,—по поводу смерти графа Льва Николаевича Толстого,—Правленіемъ Общества послана была 6 Ноября въ Ясную Поляну телеграмма на имя Софьи Андреевнѣ Толстой съ соболѣзнованіемъ о горестной утратѣ высокаго поборника мира народовъ.

Не забывая вмѣстѣ съ тѣмъ и другихъ прямыхъ обязанностей, относительно возможнаго большаго развитія и упроченія своей дѣятельности, Правленіе Общества старалось, по мѣрѣ средствъ, и о пропа-

¹⁾ Прот. Об. Соб. ч. 10/vi п. V.

²⁾ Пр. Об. Соб. ч. отъ 10/vi п. VIII и отъ 11/x п. VI.

³⁾ Тоже „ 11/x п. III.

гандѣ своихъ идей, разославъ и роздавъ, между прочимъ, въ количествѣ 300 экземпляровъ бесплатно изданную Обществомъ памятную книжку о дѣятельности его въ 1909 г., въ которой изложены принципы Общества и его Уставъ.

За симъ въ лицѣ соблаговолившихъ принять званіе почетныхъ членовъ нашего скромнаго Общества, оно пріобрѣло достойныхъ покровителей, украсившихъ списки членовъ Общества своими заслуженными дѣлу пацифизма именами¹⁾.

Особо же избранная Общимъ Собраніемъ (10 Юня) Комиссія намѣтила рядъ мѣръ, осуществленіе которыхъ будетъ ближайшей заботой Правленія Общества²⁾.

О. Глинка.

¹⁾ Пр. Об. Соб. ч. отъ 11/x п. II.

²⁾ Тоже „ 10/vi п. II.

ПРОТОКОЛЪ

Очереднаго Общаго Собранія Членовъ Кіевскаго Общества Друзей Мира, состоявшагося въ Кіевѣ, въ залѣ Украинскаго Клуба (по Владимирской № 42) Іюня 10 дня 1910 года въ 8 часовъ веч.

Въ очередное общее Собраніе прибыли члены Правленія и дѣйствительные члены Общества въ Общемъ числѣ 20 человекъ.

Предметомъ обсужденія Собранія,—были вопросы по слѣдующей,—разосланной въ повѣсткахъ всѣмъ дѣйствительнымъ членамъ,—программѣ:

- 1) Избраніе предѣлательствующаго и секретаря Собранія.
- 2) Отчетъ за минувшій 1909 годъ.
- 3) Предположенія о дѣятельности Общества.
- 4) Избраніе, взаимнѣ выбывающихъ, согласно § 14 Устава,—трехъ членовъ Правленія.
- 5) Избраніе членовъ ревизіонной Комиссіи.
- и 6) Текущія дѣла.

Членъ Правленія *К. О. Румшевичъ* объявилъ отъ имени Правленія, что такъ какъ назначенное на 18 сего мая очередное Общее Собраніе не состоялось, въ виду неприбытія требуемаго уставомъ количества членовъ,—настоящее собраніе, какъ вторично созванное, согласно § 26 Устава, считается дѣйствительнымъ,—и предложилъ собравшимся, избрать предѣлательствующаго, согласно § 29 устава и секретаря Собранія. Собравшіеся просили дѣйствительнаго Члена Общества *Каликста Станиславовича Бондаржевскаго* взять на себя обязанность предѣлательствующаго въ настоящемъ Собраніи, а секретаремъ Собранія Николая Прокофьевича Василенко.

По открытіи предѣлательствующимъ Собранія, доложены слѣдующіе предметы:

1. По отношенію 2 пункта программы объ отчетѣ за минувшій годъ,—правленіе доложило:

Отчетный періодъ минувшаго перваго года дѣятельности Общества заключаетъ не полныхъ семь мѣсяцевъ, такъ какъ Общество наше открылось 10 Іюня 1909 года. Къ памятной книжкѣ Общества, разосланной господамъ членамъ,—приложена краткая справка какъ объ основаніи Кіевскаго Общества Друзей Мира, такъ и дѣятельности его въ первомъ отчетномъ году. Изъ справки этой Собраніе изволить усмотрѣть, что личный составъ О-ва составляло 85 дѣйствительныхъ членовъ. Что избранное организационнымъ Собраніемъ Правленіе О-ва состояло изъ предѣлателя Графа М. С. Тышкевича, Вице-предѣлателя Г. Е. Аванасьева; членовъ Правленія: К. Г. Тритшеля, К. О. Румшевича, Л. Н. Жебуньова, А. Н. Николаева, казначея О. П. Косачъ и секретаря О. Т. Глинки. Что Правленіе Общества собиралось въ теченіе отчетнаго періода шесть разъ, причемъ предметомъ засѣданій былъ выборъ новыхъ членовъ и текущія дѣла, относящіяся къ развитію дѣятельности О-ва. Что въ общемъ,—дѣятельность эта не могла быть весьма широкой,—произошло это настолько отъ ограниченныхъ матеріальныхъ средствъ О-ва, поскольку по отсутствію на мѣстѣ личныхъ силъ, могущихъ сразу-же поддержать наше ново-открытое О-во. И въ самомъ дѣлѣ, что могло-бы предпринять болѣе Правленіе въ столь краткій періодъ своей жизни. Цѣль Общества—это распространеніе и поддержаніе среди своихъ членовъ и жигелей района,—идей пацифизма. Къ сожалѣнію какъ ни стары эти идеи на Западѣ, у насъ ихъ пропаганда,—дѣло совершенно новое, и среди круговъ даже такъ называемыхъ интеллигентовъ,—пацифизмъ встрѣчаетъ еще въ большинствѣ,—своего рода насмѣшку, а въ лучшемъ случаѣ пассивность, исходящую изъ признанія пацифизма утопіей. При такихъ условіяхъ всякія интенсивныя мѣры пропаганды пацифизма казались несоотвѣтствующими. Не рѣшаясь на первыхъ порахъ выступить съ публичной пропагандой пацифизма путемъ печати или публичныхъ лекцій, для чего представлялась даже и трудность въ подысканіи на мѣстѣ соотвѣтственныхъ лекторовъ,—Правленіе направило прежде всего всѣ свои усилія къ привлеченію въ свою среду,—среду нашего Общества,—людей, такъ сказать уже убѣжденных въ рациональности пацифизма. Какъ-бы это не казалось на первый взглядъ страннымъ, но и самъ подборъ лицъ, сказанной категоріи, далеко не легокъ, въ массахъ, гдѣ сила идеѣ передъ правомъ и христіанскіе идеалы мира, являются удѣломъ лишь исключительно одухотво-

ренныхъ,—истинно-культурныхъ натуръ. Однако, число членовъ постоянно растетъ, что само по себѣ указываетъ уже,—на явно пробудившійся интересъ новаго у насъ начинанія.

Что открытіе О-ва не является мертворожденной затѣей, лучшимъ доказательствомъ слѣдуетъ считать, что по примѣрѣ Кіевского О-ва, являвшагося первымъ въ Россіи и въ короткій сравнительно отчетный періодъ жизни этого О-ва, открылись, въ Октябрѣ, Общество Мира въ Москвѣ, а въ Декабрѣ минувшаго года Петербургское Отдѣленіе этого О-ва въ Петербургѣ,—по аналогичной программѣ. Съ этими столичными новыми органами пацифизма,—Правленіе нашего О-ва вошло въ сношеніе въ видахъ взаимнаго содѣйствія и общей работы по пути къ общимъ цѣлямъ.

Собраніе утвердило отчетъ за 1909 годъ.

II. По отношенію 3 пункта программы,—правленіе доложило, что предположенія правленія, относительно дальнѣйшей дѣятельности О-ва, будутъ вполне сообразованы въ зависимости отъ числа членовъ О-ва и ихъ энергіи и будутъ и впредь, или ограничиваться только частной, личной пропагандой мира, или же по мѣрѣ средствъ,—Правленіе пойдетъ на путь и публичной пропаганды,—посредствомъ рефератовъ, статей въ журналахъ или же въ отдѣльных изданіяхъ.

Н. П. Василенко,—указывая на важность этого вопроса для дальнѣйшей жизни общества, высказывался противъ сосредоточенія всей работы по выработкѣ плана дѣятельности въ правленіи: всякое о-во только тогда жизнеспособно, когда его дѣятельность коллективна. О-во въ теченіе прошлаго года не жило. Между тѣмъ проповѣдь мира въ нашемъ о-вѣ, гдѣ еще относятся къ этому съ искриваемой ироніей, нужно облечь въ реальныя формы.

На то-же указывали также *М. С. Еремѣевъ* и *А. В. Гуревичъ*.

Л. Э. Чолганскій предлагалъ избрать комиссію для составленія программы О-ва. Комиссіей этой должны быть разработаны директивы въ теченіе лѣтнаго времени и намѣчена обстоятельная программа, которая осенью должна быть представлена на утвержденіе Общаго Собранія. Эту мысль поддерживалъ и *В. П. Щербина*.

Послѣ преній было постановлено избрать комиссію, которая-бы вмѣстѣ съ правленіемъ выработала программу дѣятель-

ности О-ва на будущій годъ и представила ее въ первое сентябрьское собраніе О-ва на утвержденіе. Выражено также пожеланіе, чтобы общія собранія устраивались чаще: если возможно, то ежемѣсячно. Въ комиссію избраны: *В. П. Щербина*, *Н. П. Василенко*, *А. Э. Чолганскій*, *Н. М. Александровъ*, *А. П. Бородай*, *А. В. Гуревичъ* и *С. М. Еремѣевъ*.

III. Въ виду выхода изъ состава правленія, членовъ правленія *Г. Е. Аванасьева* и *О. Т. Глинки*, на основаніи § 14 устава,—и имѣющейся свободной одной вакансіи члена правленія, собраніемъ избраны членами правленія О-ва *Г. Е. Аванасьева*, *О. Т. Глинка* и *В. П. Щербина*.

IV. Согласно § 30 устава,—собраніе избрало членами ревизионной комиссіи *О. П. Бородаю*, *Л. Э. Чолганскаго* и *Н. М. Александрова*.

V. Правленіе доложило Собранію, что въ февралѣ с. г. во время пребыванія въ Петербургѣ французской группы Междупарламентскаго Союза (*Баронъ Д. Естурнель-де-Констанъ*, *Густавъ Мэнье* и др.), Правленіе нашего О-ва, черезъ посредство, согласившагося быть представителемъ Кіевского О-ва *Друзей Мира*, дѣйствительнаго члена нашего О-ва *Графа Андрея Александровича Бобринскаго*,—переслало привѣтъ *К. Об. Др. Мира*—французской Междупарламентской группѣ. Привѣтъ этотъ доложенъ былъ на торжественномъ засѣданіи Петербургскаго Отдѣленія Общества Мира, состоявшемся 7 февраля, и устроенномъ въ честь французскихъ гостей,—и того-же дня отъ предсѣдателя Петербургскаго Отдѣленія Общества Мира *М. М. Ковалевскаго*,—Правленіемъ нашего О-ва получена была нижеслѣдующая телеграмма:

„На торжественномъ засѣданіи Петербургскаго Общества Мира,—въ присутствіи тысяча пятисотъ человекъ, послѣ блестящей рѣчи барона Д'Эстурнель, была прочитана Ваша телеграмма. Французскіе гости просили премного благодарить Кіевлянъ за привѣтствіе“.

Собраніе постановило выразить благодарность *Графу Андрею Александровичу Бобринскому*, любезно согласившемуся быть представителемъ нашего О-ва и участвовавшаго въ чествованіи французскихъ гостей.

VI. Равнымъ образомъ Правленіе доложило Собранію, что гостившій весной въ Римѣ, Предсѣдатель нашего О-ва *Графъ Михаилъ Станиславовичъ Тышкевичъ*, былъ 2 апрѣля новаго

стия принять Римско-Католическимъ Первосвященникомъ,—въ продолжительной аудиенціи. Папа Пій Х обласкалъ Графа Тышкевича и въ виду повергнутаго графомъ ходатайства о поддержаніи Ватиканомъ идей пацифизма, и склоненія всѣхъ католиковъ какъ духовныхъ, такъ и свѣтскихъ къ пропагандированію этой идеи,—Его Святѣйшество на соотвѣтственномъ документѣ, начерталъ собственноручно слѣдующія милостивыя слова:

„Склоняемся къ просьбѣ дорогого Графа и
 „въ знакъ нашего благоволенія призываемъ наше
 „апостольское о Господѣ благословеніе на всѣхъ
 „членовъ Общества Мира. Пій Х. Римъ, 2 ап-
 „рѣля 1910 г.“.

Собраніе встрѣтило этотъ докладъ продолжительными, дружными аплодисментами, и въ виду особенно важнаго мирового, нравственнаго значенія резолюціи Римско-Католическаго Первосвященника для общаго дѣла пацифизма, Собраніе постановило *выразить Графу Тышкевичу благодарность* за исходатайствование того важнаго документа, о которомъ доложено,— важнаго одинаково для всѣхъ союзовъ и обществъ мира.

VII. Въ виду послѣдовавшей недавно смерти протектора пацифизма и почетнаго предсѣдателя Международнаго XVII Конгресса Мира въ Лондонѣ (1908 г.),—Короля Эдуарда VII-го—Собраніе *почтило* усопшаго *вставаніемъ* и постановило выразить отъ Кіевского Общества друзей Мира *соболезнованіе* тяжелой утраты,—вдовствующей Англійской *Королевы-Матери Александры*,—черезъ посредство мѣстнаго англійскаго консула.

VIII. Въ видахъ сближенія нашего О-ва,—съ Варшавскимъ Обществомъ Друзей Мира,—съ Обществомъ Мира въ Москвѣ и отдѣленіемъ того-же О-ва въ Петербургѣ, а равно и видахъ присоединеніе къ общему международному движенію, въ пользу дѣла мира,—Собраніе постановило *уполномочить Правленіе* какъ въ совѣстной работѣ въ дѣлахъ пропаганды мира съ другими Обществами Мира въ Россіи, такъ и на присоединеніе къ общему движенію въ пользу дѣла мира,—черезъ посредство международнаго „Бюро Мира въ Бернѣ“,—являющагося связывающимъ элементомъ для всѣхъ пацифическихъ организацій.

IX. По поводу доложенныхъ данныхъ о созваніяхъ въ Стокгольмѣ XVIII Международнаго Конгресса Мира, назначенномъ на 31 Іюля с. г. (ст. ст.)—Собраніе постановило: *просить*

графа Михаила Станиславовича Тышкевича и графа Андрея Александровича Бобринскаго, принять участіе въ занятіяхъ предстоящаго XVIII Международнаго Конгресса Мира, въ качествѣ представителей Кіевского Общества Друзей Мира.

X. Въ заключеніе,—вслѣдствіе доложеннаго бѣглого обзора общаго движенія пацифизма въ Европѣ,—Собраніе по предложенію *Л. Э. Чолганскаго*, выразило *Правленію благодарность* за полезные труды, направленные къ развитію дѣятельности О-ва.

Собраніе объявлено закрытымъ въ 11 часовъ вечера.

Предсѣдательствующій въ собраніи: *Капитанъ Бондаржевскій*.

Секретарь Собранія *Николай Василенко*.

ПРОТОКОЛЪ

Общаго Собранія членовъ Кіевского Общества Друзей Мира, состоявшагося въ г. Кіевѣ, въ залѣ Украинскаго Клуба (по Владимирской улицѣ № 42) Октября 11 дня 1910 года, въ 8 час. вечера.

На Общее Собраніе прибыли члены Правленія и дѣятельные члены Общества, въ общемъ числѣ 32 человекъ.

Предметомъ обсужденія Собранія были вопросы по слѣдующей, разосланной въ повѣсткахъ всѣмъ дѣйствительнымъ членамъ, программѣ:

- 1) Избраніе предсѣдательствующаго и Секретаря.
- 2) Избраніе почетныхъ членовъ.
- 3) Докладъ Комиссіи избранной Общимъ Собраніемъ членовъ отъ 10 Іюня с. г., о программѣ дѣятельности.
- 4) Избраніе одного члена Правленія взамятъ сложившаго съ себя это званіе.
- 5) Текуція дѣла.

Членъ Правленія К. О. Румшевичъ объявилъ отъ имени Правленія, что такъ какъ назначенное на 27 Сентября Общее Собраніе не состоялось, въ виду неприбытія требуемаго Уставомъ числа членовъ,—настоящее Собраніе, какъ вторично созванное, согласно § 26 Устава, считается дѣйствительнымъ,—и предложилъ собравшимся, согласно § 29 Устава, избрать предсѣдательствующаго Собранія.

Собравшіеся просили дѣйствительнаго члена Общества Георгія Емельяновича Аванасьева взять на себя обязанность председательствующаго, а Секретаря Собрание—Отгона Томашевича Глинка.

I. Открывая Собрание, Г. Е. Аванасьевъ указалъ на потерю, понесенную культурной Россіей и всѣмъ русскимъ обществомъ, въ лицѣ скончавшагося Предсѣдателя Первой Государственной Думы С. А. Муромцева. Собрание почтило память Муромцева вставаніемъ. Равнымъ образомъ Собрание почтило вставаніемъ память недавно умершаго въ Гейденѣ (въ Швейцаріи) основателя „Краснаго Креста“—Генриха Дюнаня. (Henri Dunant).

II. Предсѣдательствующимъ доложено было слѣдующе представленіе Правленія:

Наше Общество не имѣетъ до сихъ поръ своихъ почетныхъ членовъ; постановивъ заполнить указанный пробѣлъ въ составѣ Общества, Правленіе прежде всего остановило свое вниманіе на именахъ особъ не только заявившихъ себя вообще въ предѣлахъ идей, поддерживаемыхъ Обществомъ, но вмѣстѣ съ тѣмъ и связанныхъ всѣмъ хорошо извѣстной долгой ихъ прекрасной общественной дѣятельностью въ районѣ нашего Общества. На первый разъ Правленіе рѣшило предложить настоящему Собранію покорно просить принять на себя званіе почетныхъ членовъ нашего скромнаго Общества слѣдующихъ лицъ, а именно: Главнаго представителя Россіи въ дѣлѣ заключенія мира Русско-Японской войны—Графа Сергѣя Юльевича Витте и 2) бывшаго военнаго, главнаго завѣдывающаго санитарной частью войскъ миновавшей Русско-Японской войны,—Генерала Адьюганта Федора Федоровича Трешова.

Это предложеніе Правленія принято было Собраніемъ единогласно и сопровождалось дружнымъ и долгимъ рукоплесканіемъ,—за симъ А. Н. Николаевъ высказалъ пожеланіе, чтобы въ дальнѣйшемъ,—списокъ почтенныхъ членовъ Кіевского Общества Друзей Мира пополнялся и возросъ, чтобы въ него вошли выдающіеся представители литературы и общественно-политическіе дѣятели, провозгласившіе на своемъ знамени братство народовъ. Правленіе должно позаботиться представить списокъ этихъ желательныхъ почетныхъ членовъ.

Пожеланіе А. Н. Николаева встрѣтило сочувственное отношеніе среди участниковъ Собранія.

III. О. П. Косачъ прочла обширный докладъ о ближайшей дѣятельности Общества; Сообщивъ многія свѣдѣнія о жизни заграничныхъ Обществъ Мира, докладчица возвратилась къ Обществу Кіевскому, выразивъ надежду Правленія, что всѣ члены Общества помогутъ ему развивать свою дѣятельность, такъ какъ „нужна не только критика, но и дѣло.“

Присутствующіе выразили докладчицы благодарность за интересный докладъ.

По поводу доклада возникъ оживленный обмѣнъ мыслей, въ которомъ приняли Д-ръ Румшевичъ, М. С. Еремѣевъ, А. Н. Николаевъ, А. Б. Гуревичъ, Н. М. Александровъ и др.

М. С. Еремѣевъ, между прочимъ, указывалъ на то, что наступило время заполнить дѣятельность Общества конкретнымъ содержаниемъ. Наше общество находится въ центрѣ обостренныхъ національныхъ отношеній. Культурное разрѣшеніе національныхъ вопросовъ и смягченіе трений между національностями,—вотъ задача дѣятельности Общества въ области внутренней политики.

Собрание постановило устроить въ ближайшее время публичныя собесѣдованія.

Предсѣдательствующій Г. Е. Аванасьевъ по нездоровью и утомленію оставилъ Собрание, передавъ дальнѣйшее председательствованіе Собранія Михаилу Степановичу Еремѣеву,—котораго о семъ просило тоже и собраніе.

IV. К. О. Румшевичъ доложилъ собранію отъ имени Правленія, что выбывшій по жребію съ началомъ текущаго года изъ состава Правленія и избранный вторично предшествовавшимъ Собраніемъ членомъ въ члены Правленія, основатель членъ правленія, и Вице-предсѣдатель Общества, высокоуважаемый Георгій Емельяновичъ Аванасьевъ, призвалъ необходимо сложить съ себя это званіе по недосугу и болѣзни, оставаясь лишь въ числѣ дѣйствительныхъ членовъ Общества, о чемъ и заявилъ въ Іюль сего года письменно Правленію.

Крайне сожалѣя о лишеніи Правленія столь виднаго дѣятеля, Правленіе считаетъ своимъ долгомъ предложить Собранію выразить Георгію Емельяновичу Аванасьеву глубокую благодарность Общества за его содѣйствіе какъ въ дѣлѣ самаго основанія и организаціи Общества, такъ и за поддержку и руководство дѣлами Правленія и Общества въ теченіи перваго года жизни Общества.

Собрание, крайне сожалѣя объ оставленіи Г. Е. Аванасьевымъ должности члена Правленія, постановило выразить ему глубокую благодарность за понесенные труды въ дѣлахъ Общества.

На вакантную должность члена Правленія Собрание избрало Михаила Степановича Еремѣева.

V. Правленіемъ доложено, что ко времени открытія состоявшагося минувшимъ лѣтомъ въ Стокгольмѣ XVIII Международнаго Конгресса Мира, Предсѣдателемъ Общества Графомъ Михаиломъ Станиславовичемъ Тышкевичемъ была отъ имени Общества послана привѣтственная телеграмма Президенту Конгресса слѣдующаго содержания:

„Stockholm, Monsieur le Président du Congrès de la Paix. Regrette ne pouvoir venir prendre part au congrès. Je salue au nom de la société pacifique de Kiew, les généreux travailleurs réunis dans la plus noble tâche que l'humanité ait abordée.

Président Comte Tyszkiewicz.

Собрание одобрило посланную Предсѣдателемъ Общества привѣтственную телеграмму XVIII-му Конгрессу Мира.

VI. Правленіемъ доложено, что на принесенное имъ, согласно постановленію Собранія отъ 10-го Іюня с. г., соболѣзнованіе Ея Королевскому Величеству Англійской Королевѣ-Матери, по поводу кончины Короля Эдуарда VII, наше Общество удостоилось получить нижеслѣдующій отвѣтъ, изложенный въ письмѣ мѣстнаго англійскаго консула, адресованномъ на имя члена Правленія—Секретаря Общества отъ 7 Іюля с. г. слѣдующаго содержания:

„Секретарю Кіевскаго Общества Друзей Мира Отто Глинкѣ, Кіевъ, Мало-Владимирская 24, кв. 4. Милостивый Государь, Господинъ Велико-Британскій Министръ Иностранныхъ Дѣлъ Сэръ Эдуардъ Трей поручилъ мнѣ передать Вамъ, что: по докладѣ Его Высокопревосходительствомъ адреса Общества Друзей Мира Ея Королевскому Величеству, Вдовствующей Королевѣ Александрѣ благоугодно было повелѣть соизволить выразить Обществу Друзей Мира Ея Королевскую признательность за выраженные Ей чувства соболѣзнованія по поводу кончины Мужа

Ея Короля Эдуарда VII. Исполняя порученіе Его Высокопревосходительства, имѣю честь пребывать съ совершеннымъ почтеніемъ—Велико-Британскій консулъ Генри Смитъ“.

Сообщеніе это—Собрание приняло къ свѣдѣнію.

За исчерпаніемъ всѣхъ вопросовъ, помѣщенныхъ въ программѣ, Собрание закрыто было предсѣдательствующимъ въ 10 1/2 часовъ вечера.

Предсѣдательствующіе въ собраніи } Г. Е. Аванасьевъ.
} М. С. Еремѣевъ.

Секретарь Собранія О. Глинка.

ПРОТОКОЛЬ

Публичной бесѣды членовъ Кіевскаго Общества Друзей Мира, состоявшейся 14/XII 1910 г. въ залѣ Украинскаго Клуба въ 8 часовъ вечера.

Участвовали члены Правленія, дѣйствительныя члены съ семействами и 15 постороннихъ рекомендованныхъ членами Правленія гостей, всего 42 человѣка.

Предсѣдательствовалъ членъ правленія К. О. Румшевичъ, напомнившій присутствующимъ, что настоящее засѣданіе членовъ Общества является первымъ послѣ тяжелой утраты, какую понесла страна влѣдствіе недавней смерти Великаго пацифиста Гр. Льва Николаевича Толстого. Присутствующіе почтили усопшаго вставаніемъ.

За сямъ Членъ Правленія В. И. Щербина прочелъ присутствующимъ свой докладъ „О Международномъ Музеѣ войны и мира“, основанномъ въ Люцернѣ И. С. Біахомаъ. Докладъ былъ иллюстрированъ картинами, произведенными при посредствѣ волшебнаго фонаря, весьма заинтересовалъ присутствующихъ, горячо благодарившихъ докладчика.

Вторымъ по программѣ былъ докладъ члена Правленія М. С. Еремѣева, заключавшій въ себѣ „взгляды“ докладчика „на задачи Общества Друзей Мира“. Докладъ этотъ вызвалъ интересный обмѣнъ мнѣній, въ которомъ принимали участіе нѣкоторыя члены Правленія и дѣйствительныя члены.

Бесѣда закончилась 10 1/2 час. вечера.

Предсѣдательствующій Членъ Правленія К. О. Румшевичъ.

Международный музей войны и мира в Люцернѣ.

(Сообщеніе чл. Пр. Об. В. И. Щербины заслушанное 14 Декабря на публичной бесѣдѣ членовъ Об-ва).

Предметомъ моего сообщенія будетъ „Международный музей войны и мира“ въ Люцернѣ, въ Швейцаріи. Швейцарія, не смотря на свое воинственное прошлое, вообще является классической странной пацифизма. Большое значеніе въ этомъ отношеніи имѣетъ, вѣроятно, вѣчный нейтралитетъ Швейцаріи, установленный постановленіями Вѣнскаго конгресса (1815) и до настоящаго времени признаваемый всѣми державами; имѣетъ значеніе и центральное положеніе страны, среди главнѣйшихъ государствъ западной Европы, и смѣшанный составъ ея населенія (нѣмцы, французы, итальянцы). Какъ бы то ни было, но многія учрежденія, имѣющія цѣлью смягченіе или полное устраненіе ужасовъ войны, получили начало именно въ этой странѣ. Швейцарскій пасторъ Анри Дюнанъ (†1910) положилъ основаніе обществу Краснаго Креста. Дѣятельность этого общества санкціонирована Женевскою Конвенціею. Въ Бернѣ собирается международный парламентскій союзъ друзей мира. Тамъ же помѣщается международное бюро мира (Bureau international de la Paix). Въ Люцернѣ, наконецъ, находится международный музей войны и мира (Musée international de la guerre et de la paix), который и будетъ предметомъ моего сообщенія.

Музей этотъ основанъ нашимъ соотечественникомъ, крупнымъ финансистомъ и общественнымъ дѣятелемъ, Иваномъ Станиславовичемъ Бліохомъ. Считаю не лишнимъ сообщить нѣкоторыя біографическія свѣдѣнія объ этомъ лицѣ, дѣятельность котораго одно время была посвящена нашему краю. И. С. Бліохъ родился въ г. Радомѣ въ 1836. Воспитывался въ Варшавскомъ реальномъ училищѣ, по окончаніи котораго отдался на нѣкоторое время практической дѣятельности. Не считая своего образованія законченнымъ онъ, при первой возможности, переселился въ Берлинъ и поступилъ въ университетъ. По возвращеніи въ Россію, Бліохъ посвятилъ себя желѣзнодорожному дѣлу. Онъ участвовалъ въ постройкѣ нѣсколькихъ желѣзныхъ дорогъ, а въ 1873 г. былъ избранъ предсѣдателемъ правленія Кіево-Брестской ж. д. Послѣ слиянія этой дороги съ двумя другими въ группу юго-западныхъ желѣзныхъ дорогъ, онъ былъ избранъ предсѣдателемъ правленія общества юго-западныхъ ж. д. Уже въ это время онъ пользовался извѣстностью не только какъ практической дѣятель, но и какъ ученый экономистъ и даровитый публицистъ. Онъ издалъ рядъ научныхъ сочиненій, изъ которыхъ особенно извѣстностью пользуется изданный въ 1878 г. капитальный трудъ „Вліяніе желѣзныхъ дорогъ на экономическое положеніе Россіи“. (въ 5 томахъ). Сочиненіе это переведено на французскій и польскій языки.

Вскорѣ Бліохъ сталъ удаляться отъ практической дѣятельности и отдался всецѣло научной работѣ, результатомъ которой былъ другой капитальный трудъ: „Финансы Россіи“ (въ 4 томахъ), также переведенный на нѣмецкій, французскій и польскій языки (къ послѣднему переводу присоединенъ допол-

нительный томъ, посвященный финансамъ Царства Польскаго до слиянія ихъ съ общимъ государственнымъ бюджетомъ).

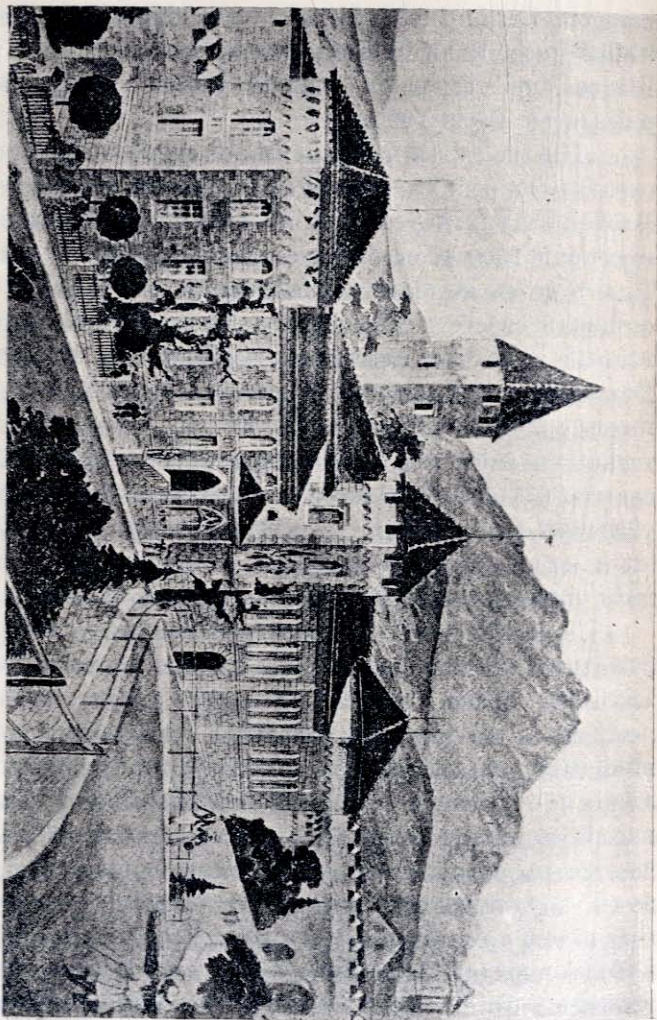
Подъ конецъ жизни (Блюхъ умеръ въ 1901 г.) онъ увлекся идеею вѣчнаго мира. Въ 1898 г. онъ издалъ свой третій капитальный трудъ: „*Будущая война въ техническомъ, экономическомъ и политическомъ отношеніи*“ (въ 6 томахъ). Сочиненіе это также переведено на языки нѣмецкій („*Der Krieg*“), французскій („*La guerre future*“) и польскій („*Przyszła wojna*“) и вызвало оживленные толки и рядъ статей въ европейской періодической печати. Основные положенія этого сочиненія заключаются въ слѣдующемъ. Новѣйшія усовершенствованія въ техникахъ военнаго дѣла придаютъ войнѣ болѣе опустошительный характеръ и въ то же время обуславливаютъ большую продолжительность войны. Расходы на содержаніе и обученіе войскъ ложатся тяжелымъ бременемъ на бюджетъ въ мирное время; расходы же, вызываемые войною будутъ скоро такъ велики, что окажутся непосильными для многихъ государствъ. Наконецъ при современныхъ экономическихъ отношеніяхъ между народами, всякая война гибельно отразится на экономическомъ положеніи не только воюющихъ государствъ, но и на положеніи государствъ нейтральныхъ.

Желая популяризировать идеи, выраженные въ этомъ сочиненіи, Блюхъ напечаталъ одновременно съ нимъ рядъ популярныхъ брошюръ, посвященныхъ отдѣльнымъ вопросамъ изъ той же области. Вотъ заглавія этихъ брошюръ: 1) *Evolution de la guerre et de la paix*. Paris 1899 (4 brochures); 2) *Impossibilités techniques et économiques d'une guerre entre grandes puissances*. Paris 1899 (2 brochures); 3) *Wirkungen*

der modernen Feuerwaffen. Berlin 1899; 4) *Unmöglichkeit den verwundeten auf dem Schlachtfelde Hilfe zu bringen*. Berlin 1899; 5) *La guerre future, que sera-t-elle?* Paris 1900; 6) *Consequences probables tant politiques, qu' économiques d'une guerre entre grandes puissances*, Paris 1900.

Наконецъ, для популяризаціи своихъ идей среди самыхъ широкихъ круговъ европейскаго общества, Блюхъ задумалъ устроить на всемирной парижской выставкѣ 1900 г. особый павильонъ войны и мира. Планъ этотъ не былъ осуществленъ; но Блюхъ не оставилъ своего намѣренія; только временный выставочный павильонъ замѣнилъ постояннымъ музеемъ. Благодаря своей энергіи и значительнымъ материальнымъ средствамъ, а также содѣйствію многихъ вліятельныхъ лицъ изъ различныхъ странъ, а также—гражданъ Люцерна, Блюхъ осуществилъ свою идею, устроивъ въ Люцернѣ „*Международный музей войны и мира*“ (*Musée international et de la guerre et de la paix, Internationales Kriegs-und Friedens-Museum*).

До настоящаго года музей (основанный въ 1901 г.) находился на т. н. Mercurplatz, рядомъ съ вокзаломъ желѣзной дороги. Судя по имѣющимся рисункамъ, онъ помѣщался въ довольно большомъ, наполовину деревянномъ зданіи тяжелой архитектуры. Теперь этого зданія не существуетъ, а музей перенесенъ въ лучшую нагорную часть города (на Museggstrasse) и помѣщается въ специально для него построенномъ, обширномъ двухэтажномъ каменномъ зданіи, красивой готической архитектуры. Музей содержится въ образцовомъ порядкѣ. Многочисленные коллекціи его расположены въ стройной системѣ; на каждомъ предметѣ имѣется соотвѣтствующая надпись, такъ что посѣтители не имѣютъ надобности ни въ личныхъ

объясненіяхъ, ни въ печатномъ путеводителѣ. Тѣмъ не менѣе, въ бюро музея продается (составленный еще при открытіи музея) обстоятельный путеводитель (Guide du musée international de la guerre et de la paix à Lucerne), представляющій довольно объемистую книгу (болѣе 300 стр.), и заключающій въ себѣ не только описаніе выставленныхъ предметовъ, но и руководящія статьи по каждому изъ отдѣловъ, на которые раздѣляется музей. Пользуясь этою книгою и моими личными воспоминаніями, я постараюсь ознакомить почтенное собраніе съ содержаніемъ коллекцій музея.

Не обладая специальными знаніями, я едва-ли въ состояніи буду дать обстоятельный отчетъ о коллекціяхъ музея, особенно первой его части (музей войны.) Но коллекціи эти представляютъ такой интересъ въ культурно-историческомъ отношеніи и такъ логично приводятъ къ выводамъ, иллюстрируемымъ вторымъ отдѣломъ музея (музей мира), что я считаю необходимымъ предложить Вашему вниманію краткій обзоръ содержанія всего музея.

Музей, какъ уже сказано, раздѣляется на два отдѣла—большій, занимающій цѣлыя амфилады комнатъ въ обоихъ этажахъ зданія, посвященъ войнѣ; меньшій, помѣщающійся въ одной небольшой комнатѣ, посвященъ миру. Такое неравномѣрное распредѣленіе матеріала нисколько не противорѣчитъ основной задачѣ музея—способствовать укрѣпленію идеи общаго мира; оно указываетъ только на преобладаніе воинственныхъ инстинктовъ въ прошломъ и настоящемъ состояніи человѣчества и рисуетъ состояніе общаго мира, какъ идеаль будущаго.

Весь музей состоитъ изъ 12 отдѣловъ, изъ которыхъ 10 посвящено войнѣ и только 2—миру. Вотъ

названія этихъ отдѣловъ: 1) развитіе оружія; 2) стратегія; 3) исторія одного укрѣпленія; 4) фортификаціонныя работы на полѣ сраженія; 5) дѣйствіе оружія и санитарная служба; 6) обученіе стрѣльбѣ; 7) электричество на войнѣ; 8) желѣзныя дороги на войнѣ; 9) организація арміи; 10) флотъ; 11) отдѣлъ политической экономіи; 12) международное право; миръ.

Изъ десяти отдѣловъ, посвященныхъ войнѣ, особливо полною отличаются первые два отдѣла (развитіе оружія и стратегія) и отдѣлъ десятый (флотъ), на которыхъ я и останавлиюсь подробнѣе въ своемъ изложеніи.

Отдѣлъ первый (развитіе оружія) представляетъ въ своихъ богатыхъ коллекціяхъ полную исторію развитія оружія, начиная съ первобытныхъ орудій доисторическаго періода и оканчивая новѣйшими усовершенствованіями въ области огнестрѣльнаго оружія. Прототипомъ всякаго оружія являются камень и палка, употребляемые какъ въ рукопашномъ боѣ такъ и въ качествѣ метательнаго оружія. Впослѣдствіи орудія дифференцируются, сообразно своему двоякому употребленію. Изъ первобытныхъ грубыхъ орудій, употреблявшихся въ рукопашномъ бою, развиваются усовершенствованныя формы—топора, молота, ножа, копья. Орудія эти сначала изготовляются по прежнему изъ камня, но затѣмъ камень замѣняется металломъ, хотя долго еще наряду съ металлическими остаются въ употребленіи и каменные орудія (въ Шотландіи напр. до XIII ст.). Съ замѣною камня металломъ, являются и болѣе совершенныя формы оружія кинжалы, мечи. Употребляющіеся до настоящаго времени виды холоднаго оружія (сабли, шпаги, штыки и т. п.) представляютъ только дальнѣйшее развитіе этихъ простѣйшихъ формъ.

Древнѣйшее метательное оружіе представляетъ праща для метанія камней, бумерангъ (извѣстный уже народомъ древняго востока) и, наконецъ лукъ и стрѣлы. Эти первобытныя формы тоже держались очень долго: такъ называемые арбалеты (лукъ съ рукояткою для спусканія стрѣлы) употреблялись еще въ XVII ст. Съ устройствомъ укрѣпленныхъ городовъ появляются осадныя метательныя орудія катакульты и балисты. Всѣ названныя виды оружія—рукопашнаго и метательнаго—богато представлены въ коллекціяхъ музея.

Изобрѣтеніе пороха въ XIV ст. совершенно измѣнило характеръ вооруженія. Отдѣлъ огнестрѣльнаго оружія въ музеѣ отличается особенною полнотою. Мы видимъ здѣсь таблицы, изображающія приготовленіе пороха, различные виды пороха—черный порохъ, бездымный порохъ, сравнительное дѣйствіе различныхъ видовъ пороха, другія взрывчатыя вещества (динамитъ, экразитъ, лиддитъ) и ихъ дѣйствіе. Затѣмъ слѣдуетъ коллекція всевозможныхъ ружей-ружья зажигаемыя трютомъ, кремневая, заряжающіяся съ казенной части, игольчатая ружья, ружья Шаспо, Пибоди Мартини, Веттерли, Манлихера, Маузера и другихъ системъ. Своеобразное впечатлѣніе производитъ особый отдѣлъ, заключающій коллекцію швейцарскихъ ружей съ 1800 по 1900 годъ. Затѣмъ слѣдуютъ коллекціи артиллерійскихъ орудій. Здѣсь есть древнѣйшія мортиры, изъ которыхъ стрѣляли камнями; бронзовыя пушки для метанія стрѣлъ, копій, камней, которые впрочемъ скоро уступаютъ мѣсто ядрамъ круглой формы. Калибры этихъ старинныхъ орудій очень разнообразны; такъ у Карла V было пятьдесятъ орудій, стрѣлявшихъ снарядами отъ 125 фунтовъ до 2 унцій. Нѣкоторыя орудія были такъ тя-

желы, что для перевозки ихъ нужно было запрягать 11 лошадей. Густавъ-Адольфъ для облегченія ввелъ такъ называемыя „кожанныя пушки“, скоро впрочемъ оставленныя. Онѣ состояли изъ тонкаго мѣднаго ствола, окруженнаго желѣзными кольцами и пропитанными какимъ-то составомъ веревками, поверхъ которыхъ натягивался кожаный чехолъ. Съ XVI с. устанавливаются опредѣленные калибры, при чемъ и вѣсъ орудій уменьшается. Новѣйшія орудія — наръзные, изготовляются изъ литой стали и укрѣпляются надѣваемыми на нихъ (въ раскаленномъ состояніи) стальными кольцами или даже цилиндрами. Также усовершенствованы артиллерійскіе снаряды — круглыя ядра замѣнены коническими снарядами, начиненными шрапнелью.

Второй отдѣлъ музея (стратегія) представляетъ исторію военнаго дѣла съ древнѣйшихъ временъ и до нашихъ дней. Многочисленные рисунки, таблицы, планы сраженій, виды и модели укрѣпленій рисуютъ передъ нами постановку военнаго дѣла въ разныя времена и у различныхъ народовъ. Мы видимъ здѣсь первобытныя укрѣпленія людей каменнаго вѣка; укрѣпленія и вооруженіе древнихъ американскихъ племенъ; военное дѣло у египтянъ, ассиріянъ, персовъ и др. народовъ древняго востока, между прочимъ, ихъ конницу, переправу черезъ рѣки при помощи мѣховъ; военныхъ дромадеровъ. Дальше представлена стратегія древнихъ грековъ съ ея косымъ строемъ и фалангой; разноплеменные дружины Александра Македонскаго и діадоховъ съ ихъ боевыми слонами и осадными машинами; развитіе военнаго дѣла у римлянъ — ихъ укрѣпленные лагеря, города, военныя дороги. Отдѣлъ, посвященный средневѣковому періоду, изображаетъ постановку военнаго дѣла у

древнихъ германцевъ и нормановъ; развитіе военнаго дѣла въ эпоху феодализма, выразившееся въ устройствѣ укрѣпленныхъ замковъ и преобладающей роли рыцарской конницы, постепенномъ облегченіи рыцарскихъ доспѣховъ къ концу среднихъ вѣковъ и признаніи важнаго значенія пѣхоты. Наряду съ европейскими народами въ этомъ отдѣлѣ представлены и народы восточные — арабы, гунны, мадьяры, монголы. Въ эпоху возрожденія возрождается и древнее военное искусство. Пѣхота опять получаетъ преобладающее значеніе (въслѣдствіе введенія огнестрѣльнаго оружія). Также причина порождаетъ новую систему фортификаціи, такъ называемую полигональную. Отдѣлъ посвященный новому времени рисуетъ главные моменты развитія военнаго дѣла въ З. Европѣ — эпохи тридцатилѣтней войны, Людовика XIV, Фридриха В., великой французской революціи, Наполеоновскихъ войнъ, франко-прусской войны. Въ заключеніе представлены главныя событія послѣднихъ большихъ войнъ — русско-турецкой, трансваальской, русско-японской.

Интересное дополненіе къ двумъ предыдущимъ отдѣламъ представляетъ отдѣлъ третій — исторія одной крѣпости. На отдѣльныхъ столикахъ размѣщены рельефныя модели одной и той же мѣстности, пережившей за время своей исторической жизни семь осадъ. На моделяхъ изображены укрѣпленія, сооружавшіяся въ этой мѣстности въ различныя эпохи, на стѣнахъ размѣшаны соответствующіе планы и рисунки. Исторіи этой мѣстности посвящено особое изслѣдованіе Виолле ле Дюка. Книга его (*Histoire d'une forteresse*) имѣется въ библиотекѣ музея, а въ каталогѣ музея помѣщено, съ разрѣшенія автора, сокращенное изложеніе ея содержанія (занимающее 24 ст.).

Я ограничусь тѣмъ, что приведу названія семи рельефныхъ моделей, соответствующихъ семи осадамъ 1) Территорія Огэ (Ohet) въ долинѣ р. Авона и осада ея галлами (около 1000 г. до Р. X.); 2) городъ и крѣпость Авиронъ и осада ея римлянами (ок. 58 г. до Р. X.); 3) постоянный римскій лагерь и крѣпость Юліана и осада ея франками (ок. 532 по Р. X.); 4) старый феодальный замокъ Рошъ де Понъ (Roche de Pont) съ городомъ и соборомъ и осада его Филиппомъ Августомъ (въ 1185 г.); 5) городъ и замокъ Рошъ де Понъ, укрѣпленный Карломъ Смѣлымъ и осада его Людовикомъ XI (въ 1478 г.); 6) городъ Рошъ де Понъ, укрѣпленный Баръ ле Дюкомъ и осада его имперскими войсками во время тридцатилѣтней войны (въ 1636 г.); 7) Рошъ де Понъ; укрѣпленный Вобаномъ и осада его арміею союзниковъ (въ 1814 г.). Дополненіемъ къ этимъ семи моделямъ являются (неосуществившіеся) планы укрѣпленія этой мѣстности согласно требованіямъ современной фортификаціи, составленные однимъ офицеромъ, уроженцемъ Рошъ де Пона. На осуществленіе этого проекта потребовалось бы около 12 милліоновъ франковъ.

Описавъ такимъ образомъ основные отдѣлы музея войны, заключающіе въ себѣ исторію военного дѣла съ древнѣйшихъ временъ, я хотѣлъ бы передать и то впечатлѣніе, которое производитъ на посѣтителя видъ всѣхъ этихъ безчисленныхъ орудій и приспособленій, придуманныхъ людьми для взаимнаго истребленія. Я думаю, что цѣль эта будетъ достигнута, если я прочту отрывокъ изъ одного стихотворенія Лонгфелло, написаннаго за долго до основанія люцернскаго музея, но какъ нельзя болѣе соответствующаго его содержанію:

....Громадное собранье
Оружія повсюду видить взоръ...
Оркестръ войны и смерти.. но молчанье
Хранить пока ужасный этотъ хоръ.
О, что за громъ внезапнаго смятенья,
Какой бы вопль поднялся къ небесамъ,
Когда-бы духъ могучій истребленья
Ударилъ вдругъ по грознымъ тѣмъ струнамъ!
Гляжу вокругъ съ тревогою сердечной:
Мнѣ чудится, въ спокойный этотъ часъ,
Что хоръ войны свирѣпый, безконечный
Черезъ рядъ вѣковъ доносится до насъ.
Безумныя, кровавыя потѣхи!
Вотъ слышу я: саксонскій молотъ бьетъ
О шлемъ стальной, о бранные доспѣхи,
Труба на бой воителей зоветъ;
Мнѣ чудятся норманны, гунны, мавры
И Медичей воинственный набатъ,
Свистъ пуль и стрѣлъ, монгольскіе литавры
И оргіи грабителей—солдатъ;
Ударъ меча, столкнувшійся съ ударомъ,
Тѣла и кровь, свирѣпый видъ бойцовъ,
Унынье селъ, охваченныхъ пожаромъ,
И голодомъ томимыхъ городовъ.
Паденье стѣнъ, при страшной канонадѣ,
Хаосъ громовъ.. и пропадають въ немъ
И крикъ, и плачь, и вопли о пощадѣ,
И стоны жертвъ, проколотыхъ штыкомъ“...*)

Я не буду подробно останавливаться на другихъ отдѣлахъ музея войны и постараюсь указать только тѣ экспонаты, безъ знакомства съ которыми нельзя составить яснаго представленія о значеніи музея. Такъ, большой интересъ представляетъ отдѣлъ, посвященный изображенію дѣйствія оружія, преимущественно огнестрѣльнаго. Холодное оружіе съ изобрѣ-

*) Лонгфелло. Въ арсеналѣ (переводъ Д. Михаловскаго).

тением пороха потеряло значение, и в настоящее время раненые холоднымъ оружіемъ составляютъ не болѣе 1% общаго числа раненыхъ. Тѣмъ болѣе значеніе имѣютъ раны наносимыя огнестрѣльнымъ оружіемъ. Раны производимыя выстрѣлами изъ ружей новѣйшихъ системъ, раздѣляются на три типа. Если пуля попадаетъ въ твердую ткань (кость), она пробиваетъ каналъ правильной формы; попадая въ мягкую ткань (кожа, мускулы), производитъ разрывъ ея, часто очень небольшой ширины; наконецъ, попадая въ ткань наполненную жидкостью (напр. печень), вызываетъ гидродинамическое давленіе, производящее разрывъ тканей на большомъ протяженіи. Раны, наносимыя артиллерійскими снарядами (шрапнель), представляютъ сходство съ ружейными, но въ слѣдствіе сферической формы шрапнели представляютъ болѣе широкое и выходное отверстіе. Раны отъ снарядовъ крупнаго калибра теперь встрѣчаются рѣдко, такъ какъ подобные снаряды употребляются только при осадѣ крѣпостей.

Несмотря на уменьшеніе калибра ружейныхъ и пушечныхъ снарядовъ, дѣйствіе ихъ гораздо сильнѣе, чѣмъ дѣйствіе прежнихъ, менѣе совершенныхъ орудій. Причинами этого являютя большая скорость полета снарядовъ, большая дальнобойность орудій, возможность болѣе частой стрѣльбы и болѣе большой районъ обстрѣливаемой площади. Наконецъ, большое значеніе имѣетъ и болѣе чувствительная нервная организація цивилизованныхъ народовъ. Въ виду значительныхъ потерь современныхъ армій особенное значеніе имѣетъ организація санитарной части. Въ музеѣ очень полно представлена организація перевозочныхъ пунктовъ и лазаретовъ на полѣ сраженія, организація полевыхъ госпиталей, а также—санитар-

ная служба отрядовъ Краснаго Креста. Описаніе экспонатовъ санитарнаго отдѣла въ каталогѣ музея заканчивается однако довольно безотраднмъ выводомъ: „хотя организація санитарной службы въ техническомъ отношеніи стала легче, но современная тактика ставитъ ей трудно выполнимыя задачи. Въ ближайшемъ будущемъ потери будутъ такъ велики, что помощь окажется невыполнимой, несмотря на величайшія личныя усилія“...

Въ нѣсколькихъ отдѣлахъ музея собраны разнообразныя экспонаты (приборы, модели, таблицы, рисунки), изображающіе примѣненіе къ военному дѣлу новѣйшихъ научныхъ изобрѣтеній, какъ-то: телеграфъ, телефонъ, беспроволочный телеграфъ, электрическое освѣщеніе (прожекторы), электрическія мины, желѣзныя дороги и ихъ блиндированные поѣзда.

Особый отдѣлъ посвященъ морскому дѣлу. Здѣсь собраны изображенія и модели различныхъ судовъ, (гребныхъ и парусныхъ), финикійскихъ, египетскихъ, греческихъ, римскихъ, норманскихъ, италіанскихъ республикъ, ганзейскихъ и др. Особено полно представлены военныя суда разныхъ типовъ, вооруженныя пушками. Суда эти до половины XIX ст. во всѣхъ европейскихъ государствахъ устраивались по образцамъ, выработаннымъ въ Англіи въ XVII ст. Они раздѣлялись на линейныя корабли, вооруженныя 90—120 орудій, фрегаты—40—50, корветы—30 и бриги—10—20 орудій. Морское дѣло мало прогрессировало, такъ что, по выраженію автора каталога, офицеръ Людовика XIV могъ-бы командовать въ наваринской битвѣ. Суда служили очень долго: корабль „Les états de Bourgogne“, построенный въ 1782 г. еще въ 1842 г. (черезъ 60 лѣтъ) считался лучшимъ французскимъ судномъ на Средизем-

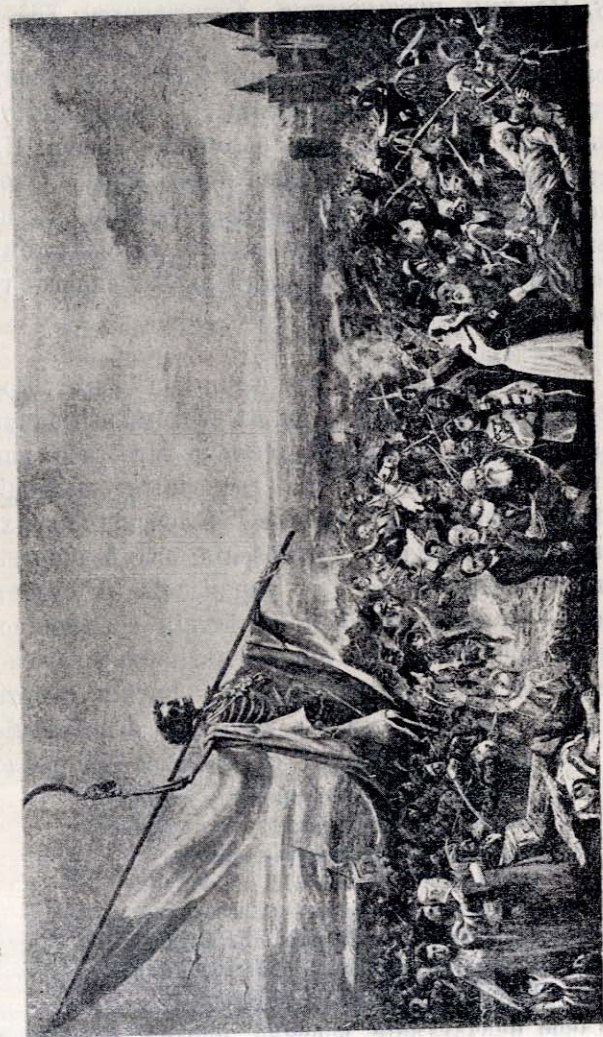
номъ морѣ. Стоимость этихъ судовъ была, сравнительно, невелика: фрегатъ стоилъ три милліона франковъ, корветъ—500 т., бригъ—300 тысячъ. Съ половины XIX ст. начинается рядъ усовершенствованій, кореннымъ образомъ измѣнившихъ организацію флота. Мѣсто парусовъ заняли паровые двигатели, размѣры судовъ увеличились, деревянные корпуса судовъ замѣняются стальными, являются бронированныя суда различныхъ типовъ (башенные, батарейные, казематные). Введеніе брони вызываетъ усовершенствованіе артиллеріи: являются усовершенствованныя орудія, развивается минное дѣло, появляются миноноски и торпеды. Всякое усовершенствованіе въ артиллеріи вызываетъ новыя усовершенствованія въ бронировкѣ судовъ и наоборотъ. Все это страшно удорожаетъ стоимость судостроенія. Въ настоящее время подводная лодка обходится въ 500—600 т. франковъ, миноносецъ—800 т.—1 милліонъ, крейсеръ 6—7 милл. бронированный крейсеръ—22—23 милл., эскадренный броненосецъ—32—33 милліона франковъ. Притомъ эти суда скорѣе прежнихъ приходятъ въ негодность—не столько отъ ветхости, сколько вслѣдствіе все новыхъ и новыхъ усовершенствованій въ устройствѣ и вооруженіи. Въ настоящее время въ германскомъ флотѣ продолжительность службы линейнаго корабля опредѣляется въ 25 лѣтъ, крейсера—20, меньшихъ судовъ 15, но и эти сроки можно считать преувеличенными.

Этимъ мы закончимъ обзоръ музея войны. Два послѣднихъ отдѣла музея представляютъ музей мира. Оба они помѣщены въ небольшой залѣ, на дверяхъ которой написано на трехъ языкахъ ея названіе: „*Friedeshalle. Salle de la Paix. Peace*“. Въ ней помѣщено два отдѣла—политической экономіи и меж-

дународнаго права. Задача перваго отдѣла—показать, что выгоды, приносимыя войною, не соотвѣтствуютъ приносимымъ для нея жертвамъ, что приготовленія къ войнѣ поглощаютъ въ мирное время громадныя денежные средства, отвлекаютъ наиболѣе работоспособную часть населенія отъ производительнаго труда и такимъ образомъ разоряютъ населеніе, для пользы котораго будто-бы устраиваются войны; что войны, наконецъ, нарушаютъ международные интересы не только воюющихъ сторонъ, но и всѣхъ цивилизованныхъ націй. Цѣлый рядъ графическихъ таблицъ знакомитъ насъ съ тѣми жертвами, которыя приносятся въ настоящее время цивилизованными націями для поддержанія „вооруженнаго мира“. Постоянныя арміи европейскихъ государствъ составляютъ 9,5‰ (pro mille) всего населенія. По отдѣльнымъ государствамъ цифра эта распредѣляется такимъ образомъ: Россія—7,76; Австро-Венгрія—8,28; Италія—8,72; Германія—11,29; Франція—14,91. Даже маленькая, нейтральная Швейцарія имѣетъ постоянную армію въ 6.600 чел., что составляетъ 2‰ ея населенія. Содержаніе этихъ вооруженныхъ массъ въ мирное время поглощаетъ значительную часть государственнаго бюджета; въ случаѣ же войны расходы достигнутъ колоссальныхъ размѣровъ. Но война поглощаетъ не только матеріальныя цѣнности, она поглощаетъ также и самый драгоцѣнный капиталъ—человѣческую жизнь. Эта мысль иллюстрируется обстоятельными таблицами потерь побѣдоносной германской арміи во время франко-прусской войны. Вотъ наиболѣе краснорѣчивыя цифры. Изъ всего контингента арміи 949.337 чел. вышло изъ строя: убитыхъ 28.596, умершихъ отъ болѣзней 12.147, пропавшихъ безъ вѣсти 4009, раненыхъ 84.029, а всего—128.781 чел.,

т. е. около 13% (не считая больных, не вошедшихъ въ эту таблицу).

Въ отдѣлѣ международного права собраны международные договоры, имѣющіе цѣлью смягченіе ужасовъ войны. Таковы Женевская конвенція 1864, касающаяся помощи раненымъ; дополнительные статьи этой конвенціи, составленныя въ 1868 г. но не получившія тогда утвержденія; постановленіе конференціи въ Гаагѣ, утвердившей эти дополненія. Рядомъ съ этими договорами помѣщены портреты Дюнана и его сотрудниковъ — генераловъ Дюфура и Монье. Здѣсь же собраны международныя постановленія, воспрепятствующія употребленію снарядовъ причиняющихъ излишнія страданія раненымъ, метаніе снарядовъ съ воздушныхъ шаровъ, употребленіе ядовитыхъ газовъ и деформирующихся снарядовъ. Наконецъ, въ этомъ отдѣлѣ имѣются постановленія Брюссельской конференціи, имѣющія цѣлью установить общія для цивилизованныхъ народовъ правила веденія войны и постановленія Гаагской конференціи, имѣющія цѣлью предупрежденіе вооруженныхъ столкновеній организаціею международного суда. Кромѣ текстовъ этихъ международныхъ договоровъ, въ этомъ, послѣднемъ, отдѣленіи музея помѣщены сочиненія и портреты писателей и общественныхъ дѣятелей, содѣйствовавшихъ распространенію идей пацифизма, а также картины соответствующаго содержанія. Между послѣдними особенное впечатлѣніе производитъ большая копія известной картины Верещагина „Апофеозъ войны“ и рядъ картинъ голландскаго художника, Тень-Кате (Jan Ten Kate): *Après la guerre, Paix aux hommes, Image de l'avenir, guerre à la guerre*. Особенно интересна послѣдняя картина. Вотъ описаніе ея по каталогу музея: „Въ лавровомъ вѣнкѣ, украшенная

Картина Тень Кате — „Война войнѣ!“ (Guerre à la Guerre).

орденами, шетствуетъ смерть, сопровождаемая ужасами войны и несчастнымъ народомъ, влекомымъ на битву. Но умы просыпаются. Христіанство указываетъ государственному дѣятелю на результаты его дѣятельности—послѣдствія войны. Толстой ободряетъ страждущее челоѳчество. Берта Суттнеръ поднимаетъ крестъ, сдѣланный изъ обломковъ шпаги. Императоры и короли проникаются идеею мира. Смертельно раненый нѣмецкій солдатъ, лежащій на носилкахъ примиряется съ французскимъ солдатомъ, и отчаяніе выражается на лицѣ побѣжденнаго генерала.“

Таково содержаніе музея войны и мира. Должно сознаться, что, не смотря на свою миролюбивую тенденцію, онъ производитъ довольно тягостное впечатлѣніе. Тяжело видѣть эти громадныя коллекціи орудій, изобрѣтавшихся людьми, въ теченіе многихъ столѣтій, для взаимнаго истребленія; эти безчисленные планы сраженій, модели укрѣпленій и судовъ, наконецъ—утонченнѣйшія пріобрѣтенія современной науки въ примѣненіи къ той же цѣли взаимнаго истребленія. И чѣмъ совершеннѣе эти орудія смерти, тѣмъ болѣе тяжелое они производятъ впечатлѣніе. Такъ и хочется воскликнуть съ тѣмъ же Лонгфелло:

„Когда-бы намъ хотъ половину власти,
Богатствъ и силъ, похищенныхъ войной,
Употребить на укрощеніе страсти,
Затмившей умъ ошибкой роковой,—
Тогда война считалась-бы позоромъ,
Продвѣль-бы миръ подъ сѣнью тишины,
И было-бы всеобщимъ приговоромъ
Герои битвъ на вѣкъ осужденны!“.

Такое впечатлѣніе, конечно, вполне соотвѣтствуетъ задачамъ музея. Но этимъ не исчерпывается

его значеніе. Музей войны и мира, по мысли его учредителя, долженъ содѣйствовать распространенію идей общаго мира не только посредствомъ обращенія къ гуманнымъ чувствамъ, но главнымъ образомъ посредствомъ болѣе близкаго ознакомленія съ военнымъ дѣломъ въ его прошломъ и настоящемъ состояніи и въ его будущемъ развитіи. Знакома съ необычными усовершенствованіями достигнутыми въ военномъ дѣлѣ въ XIX ст. и рисуя перспективы его развитія въ будущемъ, онъ тѣмъ самымъ содѣйствуетъ распространенію идеи пацифизма. Указывая тѣ невѣроятныя трудности, тѣ страшныя экономическія и социальныя потрясенія, которыми будетъ сопровождаться „будущая война“, музей создаетъ почву для стремленій къ установленію международныхъ отношеній не на почвѣ грубой военной силы, а на почвѣ международного права.

В. И. Щербина.

Товариства мира в Європі й інших країнах.

(Доклад, читаний на зібранні Київського Товариства прихильників мира, 1910 р.)

Київське „Товариство прихильників мира“, за-сноване заходом графа Михайла Тишкевича, в 1909 році, було першим таким товариством у краю. Думка про заснування цього Товариства зустрічала спершу не багато співчуття, бо про життя таких товариств мало єсть відомостей в нашому громадянстві. Більшість розуміє завдання „Товариств мира“ дуже узько, або й зовсім не знає про такі товариства.— Тим часом, в західних краях європейських „Товариства мира“ не тільки існують, у великому числі, а вже становлять собою дуже велику силу громадську і навіть політичну.

Перше ніж говорити про теперішні Товариства мира, киньмо погляд на історію паціфізма взагалі.

Паціфізм, як думка про братське поєднання людей, про можливість їх мирного життя між собою, живе давно. Ще філософи стародавньої Індії, Сакія-Муні й інші, проповідували те братське поєднання людей; не чужа була тая думка й біблейським пророкам, і філософам, та письменникам класичної старожитності римської й грецької. Жорстокі смертовбивні війни велися, але в чулих душах, в умах, що задумувалися над висечим змістом життя людського, війна і її жорстокі наслідки викликали гіркі думи й слова про потребу иншого життя людського. Один із поетів

класичної Греції склав з цього поводу такий вірш,— достойний, здається мені, уваги й теперішнього читача. Важуся подати сей вірш у своєму перекладі:

„Сумне видовище бачив отсе я недавно!
Битва скінчилась, великая битва;
Бідні тіла розпростерті лежали
Вбитих, потраплених стрілами злими,
Порох уквив їх, а сонце пекуче
Промінням гострим, горячим пекло їх.
Серце—холодне у їх, нерухоме,
Чути не чує нічого... Скінчилось усе...
Родичі-ж бідні, нещасні—чують!
Жаль їм убитих своїх, що бездушню
Там полягли, на тому боєвищі,
І що нема кому похорон чесний
Справить для їх,—бо не дбатиме ворог!
Отже прийшли і батьки й матері жалібниці,
Просять віддати їм тіла ті нещасні;
Просять і молять, і слізьми коліна
Хижим своїм ворогам обливають.
І забирають холодні тіла, і цілують
Ніжно,—та вже цілуванням своїм не зогріють!..
Сумно і тяжко на тее дивитись було.

Бачив же раз я видовище гірше,
Гірше, страшніше. В-ночі тоді йшов я
І одиноке побачив я тіло юнацьке.
Битва скінчилась, великая битва,
Бідні тіла на полях зоставались.
Хто тільки мав рідне серце,—усіх вже забрали.
Сей же нещасний, мабуть одинокий
Жив собі в світі... ніхто не знайшовся
Випросить тіло єго й поховати.
Сам-самотою лежав, тільки к серцю—
Чорна стріла прикипіла на віки,

Та в головах іще шуляк сидів кострубатий,
В мертві очі дивився він жадно.

Горе вам, люди! хиба не доволі
Смерти блідої боги посилають?
Руки ті самі, що стріли метають,
В обратніх обіймах могли-б поєднатись“.

Світла думка про братерську людську любов і братерське поєднання людське, та думка, що прокидалася в ті стародавні часи в філософській і поетичній проповіді, вилилась потім в ученні християнським,—що ставило любов до ближнього, любов братерську в основу своєї проповіді.

Однак і тоді, як християнська проповідь братерської любови пододала увесь тодішній освічений мир, ми не бачимо, щоб вона сплинула думку про війну. В середні віки ми бачимо заснування „братерських товариств“, але вони були самі по собі, а нескінченні війни самі по собі... Члени „братерських“ духовних товариств уважали війни можливими, уважали навіть можливим ширити величну проповідь християнства,—проповідь братерської любові,—мечем, забійством невірних. „Братства“—ж, у відносинах до ближніх, мали на меті лише добродійну і то не велику працю.

Тільки вже в вік вищого розумового розвитку, з'являється знов думка про людське братерське поєднання, як певна теорія. Її проповідують „гуманісти“. Та думка запаковує не тільки над серцем „філантропів“, а й над тверезим розумом філософів і вчених. Кант, Бентам присвячують трактати кращому владнуванню державного життя на основі братерського поєднання.

Однак, поруч з усяким змаганням, яка політична форма громадського життя краща, чи монархія, чи рес-

публіка, думка про форми братерського товаришування не виходила по-за межі чисто теоретичного обміркування.

„Товариства мира“ яко реальна форма братерського поєднання, з певною ідейною і життєвою метою, з певною організацією, заснуються лише в початку 19-го віку. Сі перші „Товариства друзів мира“, супротивників війни, засновано в Америці, в 1815 році. Заснування першого такого товариства окрито свого рода легендою,—хоть може бути, що та легенда єсть і правдою.

Переказують, що перше „Товариство друзів мира“ в Америці заснувалося дякуючи одній жінці. Яксь після одправи й після проповіді в церкві, на тему котроїсь заповіді, вона попросила дозволу озватися до присутніх з своїм словом. Їй було те дозволено. Жінка спитала:—Чи всі знають, яка єсть 6-та заповідь Божа?—З усіх боків загукали:—„не убий!“ „не убий!“—всі навіть дивувались, що проповідниця те спитала! хто-ж може не знати заповіді Божої, такої надто поважної?—А ви не убиваєте нікого?—спитала знов жінка,—ви не хотіли-б, щоб люди вбивали одно-одного?—Звичайно! хто-ж убиває? хто може хотіти забійства?!—А хіба-ж ви не виражаєте своїх громадян на війну, на забійство других, або на те, щоб їх самих було забито?—Тут жінка намалювала палким словом таку виразну картину війни, всього лиха й горя від неї, що всі присутні були тяжко вражені; де-які почали плакати... Бачивши таке стурбовання їх, жінка проповідниця закликала своїх слухачів, щоб вони не забули, вийшовши з церкви, того, що їх так стурбувало. Всі присутні, там же в церкві, склали „Товариство друзів мира“. Слідом за першим товариством заснувалися інші.—Невідомо, скільки в тій розповіді єсть правди, а скільки

прикрашення фантазійного; можливо, що й справді перше товариство повстало з піітичного й взагалі чулого настрою, пробуженого теплою жіночою душею. Може бути, що з початку ее були тільки парохвіяльні братства,—хоч би й захвачені більш ідейним поривом, ніж клопіт продрібні парохвіяльно-добродійні справи. Факт той, що перші організовані товариства прихильників миру між людьми, товариства супротивників війни, почалися в Америці. Звідтіль вони перейшли в Англію, а далі в інші європейські країни.

З-початку, товариства сі були не великі, мали не багато членів, та й круг їх діяльності був не значний.

Товариств Миру єсть тепер сотні — і в Європі, і в Америці.

Звичайно, з-початку вони були слабкі й незначні. Але тепер—се могутні інституції, що мають велику силу не тільки в своєму близькому околі, але й далеко по-за ним.

„Товариства Миру“ мають дуже багато членів, лічать їх тисячами, мають великі капітали, мають свої часописі, присвячені спеціально справі Миру, мають свої школи, де молоде виховується у відповідному напрямкові, мають і свої окрім коопераційні, та торгові встановища.

Ще більше сили придбали „Товариства Миру“ від тієї пори, як почали громадитися в *спілки*. Перше ті спілки були *місцеві*, се-б-то товариства однієї країни єдналися в спілку в одній державі: то були—найперша англійська спілка всіх „Товариств Миру“ в Англії, потім французька спілка, бельгійська і т. д.

За яким часом ті спілки в осібних державах почали єднатися в спілку *межнародно* і влаштовувати

великі „з'їзди інтернаціональні“. Ті спілки міжнародні, добре й міцно організовані, мають скільки великих, могутніх *центрів*, офіціальних бюро, що керують справою Товариств мира, скликають і організують з'їзди, взагалі виступають в імені Товариств мира скількох держав, тіх, которі прилучились до міжнародної Спілки.

Одним з найбільших таких центральних інституцій єсть „Інтернаціональне Бюро миру“—в Берні і велике Бюро в Буенос-Айресі, що орудує справою Миру організацій американських.

Серед центральних організацій спеціальних за-слуговує теж великої уваги „Світова жіноча Спілка миру“ для поширення своїх ідей через відповідне виховання дітей.

Побачивши, якого широкого розпросторення досягли Товариства Миру та їх Спілки не тільки в окромих державах, а й в цілому цивілізованому світі, Старому і Новому, дивно стає, що в Росії товариств миру не било до самого остатнього часу, та й тепер число їх дуже не велике.

Наше „Київське Товариство прихильників миру“ єсть найперше в нашому краю. Подібні товариства виникли ще в Чернігівщині („Братство мира“, що має завдання філантропічне), в Ревелі, в Варшаві. Вже після Київського „Товариства прихильників миру“ заснувалися подібні-ж Товариства в Москві в Петербурзі. Се і всі товариства сього роду, що маємо в Росії. В одну Спілку між собою вони не вступили. Моськовське Товариство миру вдавалося до Київського, призволяючи вступити в одну спілку з ним, але Київське зажадало довідатися перше про Устав Товариства Моськовського і про ті умови, на яких мало-б статися теє поєднання в одну Спілку.

Тим часом на цьому діло й стало. Справа ся, дійсно, доволі поважна, бо справді треба перше як слід розглянутися в ній, вияснити, які будуть межі того централізованого життя Товариств, і які зостануться умови автономного життя для товариств осібних.

Вернімось однак до тієї могутности, до того широкого життя, якого досягли Товариства миру в інших країнах, ставши організованою силою світовою.

Бувши з-початку силою малою і не зконцентрованою, Товариства миру не мали й наміру стати світовим авторитетом, не мали претензії висловляти колективну думку многих країн і самих розмаїтих обсягів людського духу, науки, мистецтва; лише за яким часом націфісти дійшли до того, що їх стоваришення придбали авторитетну державну й світову силу, стали писати закони совісти в самих поважних міжнародних відносинах і конфліктах. Ту силу дало „Товариствам мира“ їх поєднання в *спілки*: „ubi societas, ibi jus“.

Такі „закони совісти“ у вселюдських відносинах складаються на *Конгресах*, уряжаних Міжнародними „Спілками Миру“. Зробимо коротенький огляд тих конгресів, включаючи сюди й самий остатній конгрес, Стокгольмський.

На конгресі миру, зібраному в 1891 р. в Римі, вже рішучо було висловлено, що подібні з'їзди міжнародні мають завданням—встановити справедливість між народами, не оружною силою, а законами людської совісти, і ті закони повинні стати непорушною основою права. Ухвалено було, що відносини між націями повинні бути збудовані на тих самих принципах, що й відносини окремих осіб; що завжди повинна мати перевагу справедливість, а не сила; що автономія племен не може бути порушена. В-кінці конгрес при-

гадував слова змисленника Канта, сказані ще в 1795 році, що „всяка нація має невідібрание право вільно орудовати своїм життям“.

На Антверпенському Конгресі Миру, в 1894 році, було ухвалено закликати держави прийняти величний закон третейського суда („Code de l'arbitrage“), що має служити мирній регламентації, мирному полагоженню міжнародних конфліктів, усяких політичних суперечок і змаганнів.

Гагеська конференція 1899 року займалася вже виключно законами, обовязковими при війні. Здавалось би, що там, де орудує право сили, не можна встановляти якихсь інших прав і законів,—сказать-би „прав слабішого“,—а однак вийшло так. Бо на конференції в Гаазі було не тільки висловлено „паки і паки“ жадання щоб не було війни, але щоб і в поведінню двух станів під час війни,—„коли се зло ще існує“,—були певні обовязкові встанови, як поводитися у многих конкретних випадках; щоб у найменшому разі було не „гдре подоланням“, а „милость подоланням“...

Але тепер вже настав час, коли Конгреси Миру обмірковують не встанови, належні до *війни*, а встанови *миру*.

Власне до цього й бажав підійти остатній Конгрес Миру, XVIII-ий що відбувся в Стокгольмі, бо він уділив дуже багато уваги проекту „Міжнародного громадського Кодексу“ (Code international public“).

На цьому Стокгольмському Конгресі ми спинимося більше, бо він самий остатній, він може показати, до чого саме дійшла праця Товариств Миру нашого часу і які вже широкі вимоги становить світова міжнародня спілка сих товариств у справах

межнародних відносин. Між постановами цього З'їзду між тим, що взагалі займало його увагу, знайдемо й де-що спеціально цікаве для нас, членів „Київського Товариства Миру“, бо на Стокгольмському З'їзді розважано й де-які справи внутрішньої політики нашої держави і навіть виступали наші крайові питання, не говорячи про те, що і загальні питання, порушені на Стокгольмському Конгресі, мають велике значіння. З того-ж огляду діяльності цього Конгресу до якої міри видно буде, чого можна сподіватися й від дальших Конгресів Миру.

На жаль, „Київське Товариство прихильників Миру“ не могло послати своїх посланців на Стокгольмський Конгрес. Але про всю його працю маємо дуже докладне повідомлення від „Постійного Інтернаціонального Бюро Миру“ в Берні. Сі відомості, зазначаючи, день за днем, усе, що говорилося і діялося на З'їзді, дають далеко повнішу і яснішу картину, ніж можна було собі уявити по тих одривчастих, а часом і не вірних повідомленнях, що були в руських газетах.

Стокгольмський Конгрес був обставлений надзвичайно урочисто. Було більш 2,000 запрошених; між ними було 600 членів Конгреса, що належали до 21 національності. Окрім відомих заступників ідеї пацифізму, були відпоручники вищого уряду многих країн, міністри, дипломати, діячі літератури, мистецтва, торгу, промислу і т. д.

Шведський Міністр чужосторонніх справ з великим одушевленням привітав учасників Конгресу, висловившись про їх завдання так:

„Ви боретесь за саме святе діло, боретесь так завзято й ретельно, що ваше завзяття заслуговує великого подиву. І з такою-ж певністю, як світло

перемогає тьму, як добро бере гору над злом,—сужена перемога й вам. Ваша гаряча віра перевертає гори і час прийдешній—ваш! Ваші резолюції—се поклики людської совісти, що будять людей. Ваші з'їзди—се етапи на тому шляху, повному перешкод, котрий веде до здійснення Божого слова: „Мир на землі і проміж людьми любов“. Ті слова знаємо ми з дитячих літ, але на протязі цілих віків лунали вони мов-би надаремне!“ Далі промовець нагадав обов'язок кожного громадянина відносно його отчизни: обов'язок обороняти її від напасників. „Не треба“, — мовив він, — убивати в собі любов до отчизни, треба зміцнити її любовію до свого близького.

Другий промовець говорив про повне затвердження миру в Швеції, згадав теж Альфреда Нобеля, що забажав відзначувати почесною премією всіх, на всій землі, хто працює для світового поступу, без поділяння людей на класи, касти, особні нації.

Далі читано привітальні телеграми від многих Спілок Миру й окремих особ, між иншими від графа Лева Толстого;—граф висловлював подяку за запрошення і свій жаль, що не може прийти, а разом з тим зазначав, що він може, з поводу ідеї миру, проказати лише те саме, що говорив торік.

З своєї руки конгрес послав телеграми діячам пацифізму, між иншими й графові Л. Толстому. Потім було виконано кантату на честь Миру, написану власне для Конгресу Шведською Королівською Академією.

Се був зверхній бік діяльності Конгресу.

Але від тих величних принципів, висловлених трохи риторично, треба було Конгресові перейти вже до праці більш конкретної.

Серед тієї праці виділяється більш усього, — можна сказати, займає центральне місце, — справа спегданого зложення „Інтернаціонального громадського Кодексу“, (Code international public). Прочитано було видрукований проект цього Кодексу, що містив у собі 145 пунктів. Найголовніші постанови того проекту такі: Відносини націй між собою засновуються на тих самих принципах права і моралі, на котрих засновуються відносини й окремих особ; нації можуть вибирати собі суддів; має бути вироблено способи до *примусу* тих націй, котрі не зхотять коритися спільно зложеним постановам, не зхотять вдаватися до третейського суду; але супроти сих націй не буде вживатися сила *військова*, — тільки ті нації, котрі відмовляться коритися спільним постановам, будуть виключені з гурту інших націй, що ввійшли в згоду. Таке виключення не може зостатися на довший час, бо нація не зможе довго жити без єднання й солідарности з іншими. На останку, згідно з Межинародним Кодексом, відносинами націй будуть керувати вимоги політичної совісти й цивілізації. Взагалі Межинародний Кодекс мав своїм завданням привести до виразного ладу все, що писалося й говорилося з цього приводу.

Обізнавшись з проектом Межинародного Кодексу, Конгрес постановив: вибрати особну комісію, щоб вона розглянула всі пункти Кодексу. Комісію має затвердити Постійне Бюро Миру.

Другою дуже поважною постановою Конгресу було затвердження тексту „Світового прохання“, під котрим збираються підписи по всьому світі. В тім проханню, чи „петції“, докладно висловлюється бажання, щоб усі змагання й суперечки між державами рішались *не війною, а третейським судом*. Кон-

грес звертає увагу всіх урядів, у всіх державах, на те, що ся петція має велику силу, яко *світова маніфестація*, що вона висловлює сподіванки націй на майбутню 3-ю Гаагську конференцію, власне сподіванки на те, що ся Конференція має зробити дальші ступні на користь ідеї миру.

„Світове прохання“ про Третейський Суд надзвичайно розпросторене в Західній Європі. Се доказало повідомлення однієї участниці конгресу, панни Екштейн, (англічанки): вона повідомила товариство, що зібрала вже під проханням про третейський суд *5 мільйонів підписів!*

Після таких справ, можна сказати, загального націфізму, Конгрес узявся до розглядання опрічних подій із життя межинародного. Таким чином, до уваги Конгресові було доведено про такі з'явиська в Америці:

Всеамериканська конференція, що збиралася в Буенос-Айресі, постановила прийняти вищезгаданий „межинародний громадський кодекс“ для Америки. В Октябрі 1909 року уряд Американських поєднаних Штатів запросив інші держави, щоб вони признали за межинародним Трибуналом, встановленим 2-ю Гаагською конференцією, функції Палати межинародного третейського суду. Сподівано, що таку Палату й буде встановлено перед 3-ю Гаагською конференцією.

Але розв'язування межинародних суперечок мирним способом, діяльністю „Межинародного Третейського Суду“, все таки належить ще часові прийдешньому. А поки-що—війна існує... Отже в часові теперішньому Конгрес має перед собою—справи військові, і знати їх треба. Через те вислухано було з великою цікавістю доклад недавнього фінляндського

сенатора Мехеліа „Про дійсні причини війни від 1915 року“. Одрізняючи конфлікти юридичні від конфліктів політичних, Мехеліа доводив, що власне конфлікти політичні викликали війну, і признавав бажаним, щоб до Інституції „Международного Третейського Суда“ належало розв'язання не тільки державних конфліктів юридичних, а й політичних. Через те треба вяснити дійсні причини війни і повернути до цієї праці видатні народні сили. Коли ми краще пізнаємо історичні факти, то побачимо, що дуже часто міжнародні конфлікти могли-б бути полагожені без військової сили. Пильніше дознавання всіх справ, зв'язаних з війною показало-б теж, яку роль в державній політиці якоїсь країни — грала її політика внутрішня. В такому напрямку Конгрес і поклав свою резолюцію.

Але й ті держави, що не воюють, стоять у грізній позиції тяжкого озброєння. Дійшовши до цього пункту, Конгрес міркував над тим, якими способами можна було-б прийти до того, щоб держави поклали зброю. Ухвалено було, щоб, коли тепер не можна досягти цього в повні, то принаймні треба домогатись меншого озброєння, бо воно надто тяжка річ для життя тих самих озброєних держав. Тим-то ухвалено було потрібним скласти осібну конвенцію для можливого поменшення озброєння.

Однаке, поки-що, існують суперечки між різними державами й між різними племенами в одній спільній державі. Як-же подивився Стокгольмській Конгрес на з'явища остатнього часу, належні до цього обсягу? З поводу недавньої угоди між Росією й Японією Конгрес висловив своє задоволення, що держави, „котрі ще так недавно між собою ворогували, прийшли до мирного погоження“. До цього було

додано вже й зовсім рожевий, іділічний кінець,— що, значить, недавня війна між Росією та Японією „не була плодом якоїсь неподоланої ворожнечі, а виникла з причин чисто штучних, а по-часті й особистих, і могла бути одвернена заходами зовсім мирними“. В такому-ж іділічному тоні висловився Конгрес і з поводу змагання Критського, Марокського й інших, заявляючи в кінці свою втіху, що конфлікт прийшов до „щасливого“ кінця, або принаймні прийшов до часового замирення...

Зовсім „корректно“, але все-ж з де-якою доганою, висловився Конгрес про конфлікт русько-фінляндський. Резолюція в сій справі була така:

„Пам'ятаючи, що ніякий трактат не може бути порушений волею однієї держави, беручи на увагу те, що по історичних договорах, відносини Росії й Фінляндії були засновані на юридичних текстах, котрі признають за Фінляндією титул нації Конгрес висловлює свій жаль, що Дума і вищий уряд Росії змінили правовий статут, не маючи на те згоди фінляндської нації. Разом з тим Конгрес висловлює надію, що руський народ, збагнувши краще і свої власні інтереси, і бажання всього цивілізованого миру, встановить між Імперією й Великим Княжеством Фінляндським—правову згоду, відповідно спільним інтересам і правам з обох боків“.

Немов для того, щоб у тій резолюції остатня мирна нота залунала дужче, Конгрес висловив при кінці свою радість з поводу того, що і в Росії вже заснувалися перші Товариства Миру; при тім побажано було, щоб вони ширилися й по інших містах Росії.

Разом з фінляндською справою виступили на Стокгольмському Конгресі й інші міжнародні

справи Руської Держави. Власне розглядано було справу польську й жидівську.

Читаючи реляцію Межинародного Бернського Бюро Мира, можна бачити, що ця справа пройшла на Конгресі зовсім не так бучно й імпозантно, як можна було думати, читаючи звістки про неї в деяких руських газетах того часу. Навпаки, заява про те, що права поляків і жидів у Росії обмежені, дуже мало звернула на себе уваги, а в кінці й зовсім не викликала співчуття на Конгресі. Правда, особна Комісія, (Commission des Actualités), еклала була резолюцію, в котрій висловлялося співчуття полякам і жидам, але-ж, коли ми перекажемо відомості Бернського Бюро до кінця, то буде видно, що резолюція Комісії зовсім не рішила справи на Конгресі—на користь полякам і жидам. Одно діло резолюція Комісії, а друге—резолюція всього Конгресу. Отже Комісія радила Конгресові зробити таку постанову: „XVIII всевітній Конгрес Мира, беручи до уваги скарги від імени поляків і жидів у Росії, а разом з тим і заяву де-кого иншого, що з ними не гаразд поводяться в тій державі, котрої частину вони мають честь становити,—живо протестує проти порушення тих принципів, котрі були признані на попередніх конгресах, відносно поважання волі вірування, відносно індивідуальних прав підлеглих націй“. Такий був текст дорадної резолюції Комісії, текст—справді сповнений значного співчуття; але-ж треба додати, що резолюція та—*Конгресом не була прийнята*; справу було якось на тім і „замнято“, бо до якого-б не було вирішення, чи хоч-би обміркування тієї справи Конгрес і потім не вертався *зовсім*. Ніхто більше про неї речі не здіймав. Отже з сього видно, що справа про побільшення прав поляків і жидів у Росії, можна сказати, на Конгресі провалилась.

Як віднеслись руські учасники Конгреса, князь Долгоруков, М. Ефремов і М. Брянчанінов, до обміркування прав фінляндців і инших підлеглих націй у Росії—відомо. Вони вийшли з залі засідання Конгреса і навіть просили записати, що „ні один руський делегат не був при тім, як обмірковувано фінляндський конфлікт“. „Бюро, Межинародної Співки Мира“ й записало таку заяву руських делегатів: „Делегати руських Товариств Мира“,—борючись всіма способами, можливими в їх країні, за принципи справедливости й правосудности відносно всіх племен, що входять яко частки в Імперію,—уважають, що вони понизили-б достойність своєї країни, коли-б взяли участь в обміркуванню на *межинародному зібранню політики їх держави*“.

До сього князь Долгоруков додав, що про фінляндську справу він такоїж думки, як його політичні товариші, конституційні-демократи, а ту думку деякі з них висловляли в Державній Думі і через те вона доволі відома в Росії і в Финляндії. „Ми не таїмо“,—додавав князь,—тієї думки ні від кого, й на часи прийдешні доложимо всієї нашої енергії, щоб запровадити в Росії основи справедливости й законности відносно фінляндського народу“.—(Про поляків і жидів не сказано було нічого).

Дивно нам поводити руських делегатів у сій справі на Конгресі. Через що не могли вони висловити своєї думки на світовому зібранні, коли висловлювались у Государственной Думі“ і коли про ті свої думські промови—нагадували світовому Конгресові? Вони кажуть, що бачили-б для своєї країни зневагу, пониження, в тім, коли-б вони взяли участь у розважанню політичної справи їх держави в *межинародному зібранню*. (Давня мова про те, що не подоба

„выносить соръ изъ избы“). Чому-ж руські делегати не вважали „пониженням достоїнсти“ інших країн, коли всякі інші краєві справи розважано на тому-ж з'їзді?—Ті самі руські делегати не виходили тоді з зали засідання, а приймали участь у розважанню тих справ і в складанню резолюцій з поведи їх.—І ніхто не вважав за „пониження достоїнсти“ країни, коли розглядаю на світовому Конгресі Миру справу критеську, чи алжиреську, бо то не був „соръ“, якесь там хатне сміття, а життєві факти великої ваги,—достоїнні того, щоб їх покласти на розгляд такого зібрання, которе добірає закони „світової совісти“ у відносинах держав і племен.

У всякім же разі, коли три руські делегати зважили вчинити так, чи інак,—хоч би й так дивовижно, як „совершить исходъ“ із світлиці Конгресу під час розважання фінляндської справи,—то все таки не мали вони права казати, що виступають, яко „представители русскихъ Обществъ Миру“,—бо наприклад Київське Товариство прихильників Миру, не доручало їм бути його представниками, та й взагалі ні в яку спілку з московським чи петербурьським Товариством Миру ще не вступило. Давня звичка „обобщать“ думки „всєі Росіі“ підводити всіх і все під щось одно, „русское“. Чи пристало-б Київське Товариство Миру до думки тих трьох московських та петерб. делегатів, чи вхвалило-б їх вчинок, чи ні, ми того не знаємо,—але факт зостається той, що воно їм ніякого представництва від себе не доручало.

Залишивши сю окрому річ, тєє поведіння руських делегатів,—все-ж треба зазначити, що торкнувши справу фінляндську, так само як і критеську, або марокеську, Стокгольмський Конгрес поширив програму міжнародних Конгресів Миру і дав прецедент до

втручання їх у племенні відносини в окромих державах.

Стокгольмській З'їзд торкнув у-перше—ще дві справи Міжнародного життя, справи дуже поважні: 1) *Право окрічної власности на морі* і 2) *право законної самооборони* окромих держав. Перша справа пройшла дуже поверхово: Конгрес навіть не вияснив, що таке властиве єсть те право чієсь окромої власности на морі („Propriété privée sur mer“); ухвалено, що треба скликати окрому „Діпломатичну Конференцію“, а вона вже повинна вияснити справу і обмежити флоти різних держав.

Питання-ж про другу річ,—право державної самооборони,—викликало давгі й жваві розмови і навіть привело до гострого змагання між учасниками Конгреса. Справді, річ мала велику принципіальну вагу: одні члени говорили, що коли визнається, що війни не повинно бути, то не можна воюватися *ні в якім разі*, а під час пригоди треба шукати якихсь інших способів для полагоження суперечки; інші ж члени говорили так: „добре, ось така-то країна твердо держиться тієї думки, що війна єсть ганебне забійство і воюватись у всякім разі не слід,—але на сю країну нападає оружною силою хтось инший; що-ж тоді робити тій країні? чи має вона право боронитись теж оружною рукою?—Одні члени Конгресу казали так, другі інак; змагання все росло й загрозувало тим, що члени Конгресу Миру між собою посваряться... Тоді Презес Конгресу дорадив—не пускати того питання на голосування, зняти його зовсім з черги, власне для того, „щоб не руйнувати згоди проміж учасниками З'їзду“ „щоб вони не поділилися на два ворожі стани“. На ту дораду всі пристали—і дражливе питання було знято з черги, на голосування не було пущено...

Далі взято було вже знов дуже мирний акорд: говорилося про можливість *межинадорних федерацій*. При тім і вгазувано, що такі федерації, державні політичні спілки, вже й єсть: Швейцарія, Австро-Венгрія, Поєднані Американські Штати.

Вгазували теж на такі світові межнародні стоваришення, як межнародні Конгреси, межнародні спілки, конференції.

Опірч питаннів державних, програма Конгресу поширилася ще й розважаням де-яких инших умов життя. Таким чином, чималу увагу Конгресу зайняло питання—педагогічне. М-ше Фанні Петерсон прочитала реферат про виховання дітей на основах паціфізму. Конгрес признав необхідним, щоб учителі й наставники привчали дітей поводитися по доброті не тільки з людьми, а з усяким живим створінням; щоб дітям не тільки вмовляно поважання до людського життя, а й відразу до всякої жорстокості й грубости.

З поводу розмов про навчання дітей, Конгрес зробив дуже поважну постанову: щоб у тих державах, которі складаються з різних племен,—учено дітей у школах їх рідною мовою.

З'їзд було закрито, після запросин італіанського делегата Де-Губернатіса—зібратися в Римі, під час святкування 50-ліття поєднання й незалежности Італії від Австрії.

Такий був остатній Конгрес Миру, остатнє слово сучасного нам паціфізму. З поданого звідомлення видно, яку силу взяли вже Товариства Миру і як поширили їх Конгреси свою програму.

Чи можна-ж справді сподіватися, що Товариства Миру, в своїй діяльності, і конгреси їх, „поставлять сходи між небом і землею“, поселять вселюдський мир на землі?...

На се і остатній, Стокгольмський Конгрес ще не дає певної відповіді. Щира правда примушує сказати, що в діяльність сього Конгресу, при всій широкості його праці й постанов, немов закрадалася свого роду „діпломатія“, котру можно було-б часом запідозрівати в нещирості... Такий „діпломатичний“ відтінок мають в собі, наприклад,—висловлена і ухвалена Конгресом думка, що русько-японська війна зовсім не знаменувала ворогування двох держав, а мала якісь особисті причини, почалася якось „случаєм“; висловляючись так „для годиться“, учасники Конгресу однак добре мабуть тямилі вірнішу, найглибшу причину тієї війни: що зустрілися політичні й економічні інтереси двох держав і з того виникло таке тяжке й криваве змагання; кожда з заінтересованих держав змагалася за те, що було для неї дуже важне, могло давати більшу міць і користь для цілої держави. Так само не було чого Конгресові висловляти свою втіху з поводу того, що „щасливо“ скінчилося, чи хоч „заспокоїлося“ змагання в північній Африці, або на острові Криті; і там, і там причини до змагання лежать глибоко і „заспокоєня“ не може бути довге, бо річ іде не про якесь хвиливе непорозуміння, а про те, що подоланні озбройною силою племена домогаються собі автономних прав, або жадають і цілковитого відрізнення від держав, котрі вони вважають для себе чужими (Францію й Турцію). Отже й тут Конгрес немов ухилився від рішення сих справ, лише дипломатично вчловив утіху, що люде хоч на який час утихли... „Наводить на роздумування“ й кінець обміркування на Стокгольмському Конгресі тієї вже, можна сказати, *принципiальної* для паціфізма справи—про „самооборону“ держав. Се дійсно дуже поважна річ:—що, справді робити державі,

хоч-би й дуже паціфічно настроєній, коли на неї напада инша?... Чи сяк, чи так треба було те питання зважити. Коли-ж Конгрес погодився з дорадою свого голови, щоб тую справу просто знять з голосування, для додержання „згоди“ на Конгресі миру, то се, звичайно, не дає ніякого рішення; се показує тільки дбання про зручну дневну дипломатію орударів Конгреса, а не щире бажання його рішити хоч і гостре, але-ж одно з найважливіших питаннів паціфізма.

У всякім же разі, хоть ще й не досягнуто цілковитого рішення всіх питаннів з кругу паціфізма, однак нема причини вдаватися і в зайву неймовірність, у суворий песимизм. Зоря паціфізму все-ж таки сяє в сучасному життю держав та племен і проміння її вже значно загриває людське життя і дає надію на де-далі все більшу перемогу ідеї мирного полагоження державних суперечок. Адже й тепер бачимо вже приклади згоди між собою скількох держав у питаннях дуже поважних: бачимо засновані тільки на спільній умові міжнародні союзи, спілки й конвенції,—політичні, торгові, почтові, літературні й инші. Хто зна, в які ще инші форми виляється ідея мирного погодження світових інтересів і відносин. Ідея „Третейського Суда міжнародного“, що має, замість меча й огня, рішати суперечки проміж державами,—вже не тільки „носиться в повітрі“, вона заповняє думку мільонів людей і може вже дуже не далеко той час, коли не сама тільки релігія, та совість поодиноких людей, а й ціла встанова світового Третейського Суда стане на оберезання величної заповіді—„не вбивай!“ не одбірай того, чого ніхто, ніяк, ніколи не може вернути,—життя!

Вертаючись до нашого київського „Товариства Миру“, або, можна сказати, до ролі всіх нас в успіхах

паціфізму, приходиться знов пригадати собі ті речі, які можна було чути, коли тільки зайшла в Київ, два роки назад, річ про заснування у нас „Товариства прихильників мира“. Багато людей освічених, поступових, на запросини вступити в те Товариство, відповідало досить холодно, байдужо:—„що-ж я можу робити в тому Товаристві?... Я питанням паціфізма не займаюся, про Товариства мира мало й знаю... Я нічого не маю проти того, щоб не було війни,—нехай би її і не було,—але що-ж я можу тут зробити?! я стою завсім одсторонь від того всього“.

Однак, чи справді вже так нічого не може робити для успіху ідеї миру сама звичайна людина? Адже се перш усього ідея гуманности, тієї величної течії, котра повинна входити в життя кожної людини, світлої розумом і чуттям; ширити тую ідею повинен кождий в своєму околі. Страшне зло війна, з своїм непоправним наслідком—смертю, вбиванням—істнуватиме, мовляв Вольтер, до тієї пори, доки людям не стане противна сама думка про війну, так само як вже тепер противна думка про те, щоб їсти людське м'ясо,...

Отже служити тому, щоб поширювати повагу до життя людського і думку про можливу згоду між людьми—може кождий. До того-ж ми бачили, які широкі межі прибрала собі діяльність Товариств Миру в инших цивілізованих краях Старого й Нового світа; з гуртків добродійних—Товариства Миру стали могутною інституцією, що орудує і вихованням дітей, і вихованням думки дорослих людей, через свої письменні органи, лекції, вищі школи; Товариства Миру орудують навіть державними справами, бо на своїх зборах, Конференціях, Конгресах,

пишуть „закони совісті“, закони згоди, мирного полагодження навіть конфліктів державних.

Сучасний паціфізм вже має не одну мету, котру може хтось назвати абстрактною, — мету супротивлення війні, досягнення всесвітнього миру; мета сучасних Товариств Миру значно поширилась, добрала собі й конкретні форми: мирного полагодження людського життя у всіх його об'явах.

Наш край, заселений розмаїтними племенами, давав особливо багато матеріялу, ще й з давніх часів, до суперечок і дає й тепер немало ще не розв'язаних тяжких питаннів. Отже тут—уважна, щира й зичлива праця Товариства прихильників Миру особливо стала-б у пригоді. Власне про це й говорилося докладно і в промові п. Г. Аванасьева, председателя першого зібрання нашого Товариства, і в статті графа М. Тишкевича, першого провідаря ідеї заснування Товариства, його першого й дотеперішнього голови. Тій же ідеї загального вселюдського Миру й з-особна полагоженню життя в нашому краю, повинен служити кожен член нашого Товариства—і служити не тільки такою доброю речю, як тямуща критика, але й працею,—пам'ятаючи, що *la critique est aisée, mais l'art est difficile!*... Свою-ж долю помочи „Товариству“ може принести кожен: членською вкладкою, приєднанням нових членів, прочитанням лекції і т. д.

Рада Товариства нашого, вкупі з Комісією, вибраною їй на поміч, має на меті як найширше поєднання між собою членів Т-ва і розпросторення його ідей у всій їх обширності. Для сього давно намічено вряжати бесіди, лекції—і тут кожний мсже стати до помочи, поділяючись своїм знанням, з самих розмаїтих обсягів. Треба тільки охоти до праці,

та дружности в їй. Коли-ж хто з членів добачитиме, що кївське „Товариство прихильників Миру“ робить мало, нехай не каже—„вони роблять мало“, а нехай скаже—„ми робимо мало“, „я роблю мало“.

Діло-ж нашого Товариства таке величне, таке почесне, що повинне-б до себе привернути прихильників як найбільше.

Ольга Косач (О. Пчілка).

Мысли о задачахъ Обществъ Друзей Мира.

(Сообщеніе должннос 19, XII на публичной бѣсадѣ членовъ О-ва).

Страннымъ кажется, что приходится въ небольшомъ провинціальномъ обществѣ говорить о великомъ предметѣ—мирѣ всего міра.—Конечно, понятно скептическое отношеніе къ такой матеріи въ этой скромной и малочисленной аудиторіи, но часто незначительные источники даютъ начало большимъ рѣкамъ, сливающимся въ моря; поэтому, съ вѣрою въ великое значеніе идеи мира, можно начать и у насъ это малое вначалѣ дѣло, которое во всѣхъ культурныхъ странахъ насчитываетъ милліоны сочувствующихъ и подготавливаетъ общественное мнѣніе всего міра къ тому, чтобы, по крайней мѣрѣ, уменьшить количество поводовъ къ кровавымъ столкновеніямъ, если еще не представляется возможности совершенно исключить таковыя изъ международнаго обихода.

Ужасы войны велики и очевидны, а результаты гадательны и ничтожны въ сравненіи съ грандіозностью жертвъ при современной техникѣ военнаго дѣла; постоянное же содержаніе милліонныхъ армій и чудовищные расходы на нихъ настолько пагубны для общественного благостоянія, что великій общій лозунгъ друзей мира—предотвращеніе возможности войнъ—является величайшимъ и благороднѣйшимъ явленіемъ нашего времени. Великій починокъ нашего Государя, поддержанный правительствомъ и представительствомъ всего культурнаго міра, мощно способ-

ствуетъ развитію и укрѣпленію той же идеи. Въ самое послѣднее время американскіе милліардеры и гуманисты дѣлаютъ новые шаги въ этомъ направленіи. Настала и для нашего отечества пора пропаганды великихъ идей мира вмѣстѣ съ зарожденіемъ представительныхъ учреждений и неминуемымъ возрастаніемъ силы общественнаго мнѣнія и я глубоко убѣжденъ, что недалеко то время, когда и Россія покроется сѣтью такихъ союзовъ, гдѣ на безпартійной и общей для всѣхъ почвѣ будутъ изучаться и восприниматься великія перспективы мирнаго будущаго для всего человѣчества.

Исторія человѣчества не знаетъ сколько нибудь продолжительныхъ періодовъ безъ кровавыхъ столкновеній, но чѣмъ ближе къ нашему времени, чѣмъ большую роль начинаетъ играть народное представительство и сила общественнаго мнѣнія и чѣмъ глубже развивается культурность, тѣмъ становится все меньше поводовъ къ войнѣ, изъ которыхъ главные—династическіе интересы, воинственные наклонности народныхъ вождей и религіозныя побужденія, кажется, отошли въ область прошедшаго.

Но тѣмъ не менѣе существуетъ сфера, въ которой при настоящей структурѣ международныхъ отношеній, нѣтъ возможности провидѣть даже въ далекомъ будущемъ мирнаго разрѣшенія возникающихъ конфликтовъ.

Это—самая жизненная область экономическихъ отношеній. Государства, какъ отдѣльныя пѣлыя, развиваются каждое по своимъ историческимъ путямъ и эти пути, влѣдствіе многообразныхъ условій, совершенно различны. И климатъ, и территория, и политическія судьбы дѣлаютъ то, что преусиѣваніе отдѣльныхъ государствъ по пути прогресса различно.

Вслѣдствіе этого наступаетъ время, когда одинъ или нѣсколько изъ государственныхъ организмовъ обла- даютъ сравнительно съ другими большей массой куль- турныхъ благъ. Чрезвычайное развитіе всѣхъ от- раслей промышленности въ связи съ чрезмѣрнымъ увеличеніемъ населенія и интенсивнѣйшей обработ- кой всѣхъ земель властно требуетъ новыхъ террито- рій и новыхъ рынковъ, которые находятся въ ру- кахъ опоздавшихъ въ своемъ развитіи народовъ.— Тутъ уже никакіе международные суды, никакія ар- битральныя комиссіи не помогутъ, какъ ничто не поможетъ угнетаемому дереву, выросшему въ тѣни своего сильнаго сосѣда.

На при всей могучей интенсивности такихъ стремленій, осуществленіе ихъ представляется далеко не легкимъ, если дѣло касается окрѣпшихъ государ- ственныхъ организмовъ, могущихъ вызвать большее или меньшее сопротивленіе. Необходимо имѣть въ виду, что при такой агрессивной политикѣ прихо- дится имѣть дѣло не только съ военными силами пассивной стороны, но и съ народомъ, борьба съ ко- торымъ представляетъ громадная трудности, какъ это показала, на примѣръ, англо-бурская война и не ме- нѣе рельефно знаменитый 1812 годъ.

Конечно, чѣмъ болѣе однородно государственное тѣло, чѣмъ живѣе чувствуется населеніемъ связь отдѣльныхъ частей между собою и съ цѣлымъ, и чѣмъ болѣе проникнуто оно любовью къ общей ро- динѣ, тѣмъ труднѣе врагу одолѣть даже далеко ме- нѣе культурный народъ, тѣмъ болѣе вѣроятности, что какъ ни велики были бы силы противника, онъ сокрушится о народную твердыню.

Совершенно естественно, что активное госу- дарство предварительно должно самымъ обстоятель-

нымъ образомъ учесть указыныя данныя и въ не- благоприятномъ для себя случаѣ отказаться отъ агрес- сивной политики, которая несомнѣнно будетъ лишь неудачной авантюрой. Такимъ образомъ внутренней миръ въ государствѣ составляетъ лучший залогъ внѣшняго мира. Въ дѣйствительности ни одно госу- дарство не представляетъ сколько нибудь однороднаго цѣлаго. Прежде всего каждое заключаетъ въ себѣ нѣсколько или даже много національностей, въ од- нихъ случаяхъ болѣе или менѣе слившихся или поглотившихъ одна другую, въ другихъ—совершенно самостоятельныхъ, дорожащихъ своими особен- ностями.—Съ національностями переплетаются разныя вѣрованія, то совпадая съ ними, то составляя само- стоятельныя общественныя группы.—Другой родъ об- щественной дифференціаціи—классы,—то исторически сложившіяся сословія, то новыя группировки, обя- занныя своимъ происхожденіемъ капиталистическому укладу послѣдняго времени. Наконецъ, съ приобще- ніемъ народовъ къ политической жизни, появляются политическія партіи, ведущія между собою постоян- ную борьбу за проведеніе въ жизнь положенныхъ въ основаніе ихъ принциповъ.

Въ странахъ старой культуры съ давно разви- той политической—жизнью, гдѣ огромное большинство населенія сознательно состоитъ въ разныхъ обще- ственныхъ группахъ, это огромное разнообразіе вза- имно сталкивающихся интересовъ составляетъ всю сущность общественной жизни.—Постоянно, по всѣмъ направленіямъ, идетъ неустанная борьба интересовъ, то сталкивающихся, то расходящихся по разнымъ направленіямъ.

Эта культурная борьба не только не ослабляетъ силу народа, а напротивъ служитъ необходимымъ

условіемъ его прогрессивнаго развитія. Въ этомъ громадномъ разнообразіи отношеній чувствуется известная гармонія цѣлаго и дѣлается очевиднымъ, что безъ него не было бы вовсе поступательнаго движенія впередъ, не было бы жизни, оставался бы одинъ животный покой.

Обращаясь къ нашимъ условіямъ, мы видимъ, что общественно-политическая жизнь находится только въ зародышѣ, огромныя народныя массы въ постоянной борьбѣ за самое первобытное существованіе только въ самое послѣднее время едва начинаютъ сознательно оснотиться къ окружающему, при чемъ имъ далеко еще недоступно ни ясное пониманіе своихъ интересовъ, ни представленіе о сущности и смыслѣ общественныхъ и государственныхъ цѣлей.

Сознательный, болѣе или менѣе культурный слой, при всей своей относительной малочисленности, разбивается на множество категорій и группъ по національностямъ, вѣрованіямъ, общественному и матеріальному положенію и взглядамъ на злободневные общественные, соціальныя и политическія вопросы, часто мало или совѣмъ для многихъ неясны. Но и здѣсь большинство, вслѣдствіе апатіи и непривычки къ общественной и политической жизни, остается совершенно инертнымъ, видя во всякой эволюціи общественныхъ отношеній лишь угрозу своимъ инкурнымъ интересамъ.

Послѣдняя война и послѣдовавшія за ней событія веколыхнули сверху до низу всю нашу обширную страну и тутъ то съ особенной рельефностью развернулись событія, подтверждающія только что сказанное. Вздурораженныя темныя массы заставили вспомнить далекіе ужасы среднихъ вѣковъ, интеллигенція оказалась совершенно неподготовленной къ

практической дѣятельности и разбилась на безчисленныя партіи и толки отъ крайнихъ утопистовъ слѣва до ярыхъ реакціонеровъ, напуганныхъ революціонными эксцессами.—Получилась какъ бы дилемма: или все задержать и возвратитъ вспять или все ниспровергнуть для осуществленія отдаленнѣйшихъ и смутно сознаваемыхъ идеаловъ.

Совершенно понятно и естественно, что реакція взяла верхъ, но существенное въ томъ, что начавшееся было раскрѣпощеніе русской жизни оставило по себѣ печальныя слѣды, съ которыми долго еще нужно считаться.—всеобщее озлобленіе, племенную и классовую вражду въ такихъ видахъ и формахъ, съ какими раньше не приходилось встрѣчаться.—Наша некультурность сказалась вездѣ и во всемъ.

Такое глубоко тревожное и невыносимое положеніе долго длиться не можетъ; задержка въ развитіи великой страны, а тѣмъ болѣе понятное движеніе къ тѣмъ формамъ и укладамъ, которые давно стали невыносимыми, грозитъ неисчислимыми бѣдствіями. При нашей ужасной отсталости, топтаніе на мѣстѣ равносильно упадку благосостояніи, стоящаго и теперь на безобразно низкомъ уровнѣ.—Возникшая и упорно поддерживаемая реакціонными элементами ненависть ко всякимъ прогрессивнымъ теченіямъ въ массахъ застилаетъ густымъ туманомъ наше ближайшее будущее.

Такое положеніе вещей ужасно и въ отношеніи занимающаго насъ сегодня предмета. Было бы слишкомъ наивно думать, что наши близкіе друзья-сосѣди съ запада и далекіе съ востока будутъ глухи и нѣмы по отношенію къ совершающему у насъ, что не учтутъ создаваемаго положенія и не построятъ на немъ выхода изъ тисковъ, въ которые постав-

лены судьбою.— Это не одни предположенія, есть факты, которые подтверждают это.

Когда то, послѣ нашихъ военныхъ неудачъ, русскій канцлеръ сказалъ свою знаменитую фразу „La Russie ne boude pas, elle se recueille“. Теперь совсѣмъ наоборотъ, по видимости какъ будто все въ Россіи враждуетъ и разъединяется.

При такомъ положеніи дѣлъ особенно необходимо для насъ возникновеніе общества мира. Казалось бы, что такая напряженная враждебность общественныхъ группъ исключаетъ возможность общенія и совмѣстнаго уясненія всей ненормальности создавшагося положенія и тѣхъ гибельныхъ послѣдствій, какія отъ этого должны произойти. Но въ этомъ то случаѣ, какъ это ни странно, намъ помогаетъ именно наша некультурность.—Въ странахъ, гдѣ политическія и общественныя убѣжденія вполне сформировались, перестроеніе и созданіе новыхъ общественныхъ категорій возможно только вмѣстѣ съ извѣстной эволюціей реального соотношенія силъ. У насъ это далеко не такъ. Собственныя, выработанныя разумомъ и жизнью, убѣжденія встрѣчаются не часто. По большей части они складываются случайно подъ вліяніемъ окружающихъ и статей читаемой газеты. Все, что покажется вреднымъ обывательскому благополучію, яро осуждается и отмѣчается. Дальнѣйшія перспективы, дальнѣйшая судьба не только всего народа, но даже класса, къ которому субъектъ принадлежитъ, и зависимость таковыхъ отъ того или другого направленія внутренней политики, все это кажется чѣмъ то далекимъ, ненужнымъ.—Оттого то положеніе наше, каково бы оно ни было, ни въ какомъ отношеніи не можетъ считаться устойчивымъ, оттого у насъ постоянные переходы изъ одного ла-

тера въ другой, часъ съ совершенно противоположнымъ, оттого у насъ такъ часто сталкиваются крайности, всегда гибельныя для общаго блага.—При всемъ этомъ, кажется, можно утверждать, что у насъ дѣйствительно злыхъ и недоброжелательныхъ людей крайне мало, обозленныхъ же, вслѣдствіе недостаточнаго уясненія себѣ причины явленій, чрезвычайно много.

Возьмемъ хотя бы проявляющуюся теперь съ особенной интенсивностью національную распрю. Гдѣ мы найдемъ для нея разумныя, серьезныя основанія? Что измѣнилось съ недавняго прошлаго, когда таковой не существовало? Есть ли какія-либо новые факты инородческаго званія, гдѣ проявились сепаратистическія стремленія? Никто не можетъ дать себѣ въ этомъ яснаго отчета, а между тѣмъ по всей странѣ пронесся лозунгъ борьбы съ инородцами причисленными къ внутреннимъ врагамъ на горе нашей родины, на радость врагамъ нашей государственности.

При такихъ условіяхъ для обществъ мира представляется обширное поле благодарной, въ высокой степени патріотической (въ дѣйствительномъ значеніи этого слова) дѣятельности. Поднимая культурный уровень общества, способствуя по мѣрѣ силъ взаимному пониманію и дѣйствительному умиротворенію на прочной почвѣ сознанія общихъ интересовъ и общей любви къ родинѣ, общества мира могутъ сослужить большую службу великому дѣлу мира, какъ внутренняго, такъ и международнаго.

М. Еремьевъ.

Въ Божі почли въ отчетномъ году заслуженные
поборники мира народовъ.

Его Величество **Эдуардъ VII**—Король Великобританіи.
(† 24 Апрѣля).

Генрихъ Дюнанъ (Dunant)
Основатель
Общества Краснаго Креста.
(† 10 Октября).

Графъ
Левъ Николаевичъ Толстой.
(† 5 Ноября).

Генрихъ Дюнанъ. (Dunant).

23 Октября н. с. скончался въ глубокой старости (82 лѣтъ отъ роду) знаменитый основатель „Краснаго Креста“ и инициаторъ Женевской конвенціи по облегченію участи раненыхъ на войнѣ, Генрихъ Дюнанъ.

Горькая несправедливость судьбы обрекла этого замѣчательнаго человѣка, этого друга человѣчества, почти на полное забвеніе послѣ того, какъ была исполнена завѣтная мечта его—международное соглашеніе относительно участи жертвъ войны. Неблагодарное человѣчество до такой степени забыло этого замѣчательнаго дѣятеля въ пользу мира, что одно время—еще въ 90-хъ годахъ—появились даже слухи, что Дюнанъ давно умеръ, хотя онъ продолжалъ жить въ полномъ забвеніи въ богадѣльнѣ небольшаго швейцарскаго городка.

И только теперь, уже послѣ его подлинной кончины, имя Дюнана снова появляется на европейскомъ горизонтѣ, окруженное подобающимъ ореоломъ. И вспоминается вся его необычная по энергіи и по результатамъ дѣятельность.

Генрихъ Дюнанъ, швейцарецъ по происхожденію, родился въ Женевѣ въ 1828 году. Уже въ самой ранней юности онъ отличался исключительнымъ человѣколюбіемъ и былъ въ молодые годы дѣятельнымъ членомъ существовавшего тогда въ Женевѣ об-

щества молодыхъ людей, посвятившихъ себя помощи бѣднымъ и несчастнымъ. Позднѣ Дюнанъ много путешествовалъ, и, быть-можетъ, тогда въ его душѣ впервые зародились мысли о международномъ общеніи на идейной почвѣ помощи несчастнымъ и страдающимъ. А послѣ того, какъ ему пришлось лично видѣть ужасы войны (австро-франко-италианская война 1859 года) и побывать на полѣ битвы при Сольферино, у Дюнана вылился вполне определенный проектъ международного соглашения объ облегченіи участи раненыхъ на поляхъ битвъ.

Свои впечатлѣнія Дюнанъ изложилъ въ знаменитой брошюрѣ „Souvenir de Solferino“, въ которой въ яркихъ краскахъ и съ большимъ подъемомъ чувства изображалъ ужасную участь раненыхъ, оставшихся безъ всякой помощи на полѣ сраженія и погибавшихъ цѣлыми тысячами. Брошюра Дюнана произвела громадное впечатлѣніе во всей Европѣ и была переведена на все европейскіе языки. Такимъ образомъ была подготовлена почва идейнаго сочувствія. И тогда Дюнанъ рѣшился на дальнѣйшій шагъ: онъ сталъ пропагандировать идею о международной конвенціи для организаціи помощи раненымъ и вообще жертвамъ войнъ.

До этой поры положеніе раненыхъ въ самомъ дѣлѣ было не возможное. Врачебная помощь или отсутствовала совсѣмъ, или была ничтожна. Врачи считались воюющей стороной и ничѣмъ не были гарантированы отъ гибели на полѣ битвы наравнѣ съ сражающимися. При такихъ условіяхъ было совершенно невозможно организовать помощь раненымъ на самомъ мѣстѣ военнаго столкновения. Санитарная дѣятельность являлась немислимой, и раненые оставались необузданными на полѣ битвы.

Идея Дюнана встрѣтила сочувствіе во всехъ общественныхъ кругахъ Западной Европы. Къ нему полился цѣлый потокъ писемъ, заявленій солидарности и пожертвованій. Не только простые смертные, но и коронованныя лица выражали Дюнану сочувствіе и позднѣ приняли самое горячее участіе въ осуществленіи его проекта.

И вотъ среди этого всеобщаго гуманнаго порыва идея Дюнана получила наконецъ практическое осуществленіе: 22 Августа 1864 года въ Женевѣ, по официальному почину Швейцарія, была созвана знаменитая Женевская конференція, на которой и была выработана и принята международная конвенція относительно облегченія участи раненыхъ. Конвенція эта была подписана представителями 16 государствъ, участвовавшихъ въ конференціи, а позднѣ къ ней присоединились и другія государства, число которыхъ въ настоящее время доходитъ до 32.

Въ 1868 году Дюнану удалось добиться дополненія Женевской конвенціи распространеніемъ ея постановленій и на морскую войну. Энергическій дѣятель не упокоился и на этомъ и въ 1872 году, пользуясь покровительствомъ и содѣйствіемъ Императора Александра II, организовалъ Брюссельскую международную конференцію по вопросу объ облегченіи участи военно-плѣнныхъ.

Кромѣ этого главнаго дѣла своей жизни Дюнанъ развивалъ неутомимую дѣятельность и въ другихъ направленіяхъ, особенно въ борьбѣ противъ рабства и въ пропагандѣ идей всеобщаго мира. На все эти начинанія онъ истратилъ большую часть своего состоянія. Въ 1901 году при первомъ распределеніи нобелевской преміи мира она была присуждена ему. Заслуженный пацифистъ не могъ однако

воспользоваться этой преміей въ виду обремененія его имущества значительными долгами. Уже раньше, въ 1897 году, международный конгрессъ врачей въ Москвѣ по предложенію Вирхова единогласно присудилъ ему почетную премію города Москвы.

Всю свою жизнь Дюнанъ посвятилъ пропагандѣ идеи всеобщаго мира. Истративъ на нее все свое состояніе, онъ къ старости впалъ въ бѣдность. Затѣмъ о Дюнанѣ не стало слышно ничего, и его забыли самымъ обиднымъ образомъ. Насколько популяренъ былъ онъ въ дни женеvской конференціи, на столько заброшенъ былъ онъ потомъ. Онъ жилъ въ страшной бѣдности въ городской богадѣльнѣ въ г. Аппенцелѣ. Немногіе друзья, у него оставшіеся, обратились тогда къ Императору Александру III, назначившему покойному пожизненную пенсію въ 4,000 франк. Благодаря этимъ суммамъ покойный могъ провести остатокъ дней своихъ безъ нужды. Но если люди оказались неблагодарны и несправедливы, исторія отмѣтитъ Генриха Дюнана, какъ одного изъ замѣчательныхъ людей XIX столѣтія. Благодаря ему, война утратила значительную часть своей среднеvковской жестокости, и возникъ прекрасный, какъ мечта, первый большой международный союзъ во имя любви къ страдающему человѣчеству. Этимъ союзомъ Дюнанъ воздвигъ себѣ вѣчный памятникъ, который будетъ становиться все болѣе и болѣе виднымъ, по мѣрѣ того, какъ человѣчество станетъ удаляться отъ него вглубь будущаго...

О. Г.

СОСТАВЪ ПРАВЛЕНІЯ

Кіевскаго Общества Друзей Мира.

Члены Правленія:

- 1) Графъ Михаилъ Станиславовичъ Тышкевичъ (Предсѣдатель).
- 2) Михаилъ Степановичъ Еремѣевъ.
- 3) Ольга Петровна Косачъ.
- 4) Карлъ Георгіевичъ Тритшель.
- 5) Конрадъ Осиповичъ Румшевичъ.
- 6) Леонидъ Николаевичъ Жебуньовъ.
- 7) Алексѣй Никитичъ Николаевъ.
- 8) Владиміръ Ивановичъ Щербина.
- 9) Оттонъ Томашевичъ Глинка (Вице-Предсѣдатель—Секретарь).

Члены Ревизіонной Комиссіи:

- 1) Наумъ Мойсеевичъ Александровъ.
- 2) Леонтій Эдмундовичъ Чолганскій.
- 3) Александръ Ивановичъ Бородай.

Помѣщеніе Правленія: Кіевъ, по Мало-Владимірской ул., д. № 24, кв. 4.

СПИСОКЪ

Членовъ Кіевскаго Общества Друзей Мира.

въ 1910 году.

А. Почетные члены:

- 1) Графъ Витте, Сергѣй Юльевичъ.
- 2) Генералъ Адъютантъ Треповъ, Федоръ Федоровичъ.

Б. Дѣйствительные члены:

1. Андрияновъ С. П.	23. Вилинскій В. М.
2. Анагорскій В. А.	24. Вилинскій Э. В.
3. Аншелесъ Ю. О.	25. Витвицкій Я. И.
4. Александровъ М. И.	26. Войнаровичъ К. А.
5. Александровъ Н. М.	27. Войцѣховскій Б. П.
6. Аванасевъ Г. Е.	28. Вольская Ф. Д.
7. Бергеръ С. И.	29. Вязловъ А. Г.
8. Березовскій А. Ю.	30. Гавинскій Р. И.
9. Бобринскій Гр. Ан. А.	31. Галензовскій С. О.
10. Бондаржевскій К. С.	32. Гамбургеръ А. Л.
11. Бородай О. И.	33. Гамбургеръ Р. М.
12. Боруховскій Я. Я.	34. Галикъ М. А.
13. Бродскій Л. И.	35. Гарлинскій І. М.
14. Бродскій М. С.	36. Гинтылло А. И.
15. Бродскій Я. С.	37. Глинка О. Т.
16. Буковскій М. Ф.	38. Глинскій С. В.
17. Бутенко П. Э.	39. Гольденбергъ А. И.
18. Бурскій В. И.	40. Горватъ С. А.
19. Былинскій А. И.	41. Грабовскій К. В.
20. Бѣлявскій В. Ф.	42. Грязновъ В. П.
21. Василенко Н. П.	43. Гудимъ Левковичъ П. М.
22. Вайсенбрейтъ А. М.	44. Гуревичъ А. Б.

45. Дени И. Л.	81. Николаевъ А. Н.
46. Дени Л. Л.	82. Новиковъ Я. А.
47. Добровольскій А. И.	83. Олизаръ Гр. Я. Э.
48. Жарновецкій Л.-Епископъ.	84. Орловскій Гр. Ке. А.
49. Жебуньовъ Л. Н.	85. Павловскій М. И.
50. Желябужскій А. А.	86. Петкевичъ М. И.
51. Заботинъ И. А.	87. Перро Б. О.
52. Зелинская С. П.	88. Поляковъ Я. Л.
53. Зусманъ С. С.	89. Поляковъ Н. И.
54. Еремѣевъ М. С.	90. Пржемыцкій А. В.
55. Иваницкій К. Л.	91. Прушинскій Гр. І. Б.
56. Ивановъ В. М.	92. Родзѣвичъ Е. В.
57. Каменскій Б. И.	93. Румшевичъ К. О.
58. Капникъ Д. А.	94. Русова С. Ф.
59. Корнгольдъ Г. Ф.	95. Сикардъ Л. М.
60. Кель И. Б.	96. Степановъ Ф. С.
61. Козловскій Б. С.	97. Сырочинскій С. С.
62. Косачъ О. П.	98. Сырочинская С. Э.
63. Кривенюкъ М. В.	99. Сѣверцевъ А. Н.
64. Кузьминъ Е. М.	100. Терпиловскій Э. В.
65. Куз-Вигандъ Е. А.	101. Тритшель К. Г.
66. Лигоцкій Э. Э.	102. Тышкевичъ Гр. А. Н.
67. Лисовскій В. К.	103. Тышкевичъ Гр. М. С.
68. Лозинскій Ч. Б.	104. Федорченко И. И.
69. Лукасевичъ Е. К.	105. Френкель Х. Я.
70. Лурье Р. Н.	106. Хвоцниская Н. А.
71. Лурье К. Л.	107. Цихоцкій А. В.
72. Малешевскій С. М.	108. Штейнгель Бар. М. В.
73. Морщевскій С. М.	109. Шпигель И. Л.
74. Матушевскій Ф. П.	110. Шеметь С. М.
75. Маховъ М. И.	111. Шеребировъ В. А.
76. Метельскій В. Ф.	112. Щербина В. И.
77. Микунинъ А. А.	113. Щитковскій П. И.
78. Михаловскій Т. Т.	114. Чолганскій Л. Э.
79. Михайловскій Ф. О.	115. Эйхельманъ О. О.
80. Михальскій С. А.	116. Яницкая Е. Л.

О Т Ч Е Т Ъ

Кіевскаго Общества Друзей Мира

за 1910 годъ.

(2-й отъ основанія).

Личный составъ.

Членовъ соревнователей въ отчетномъ году не было.
Почетныхъ членовъ поступило 2
Дѣйствительныхъ членовъ:
Состояло къ 1-му Января 1910 г. 85
Поступило въ теченіе года 31 118

ПРИХОДЪ.

Къ 1-му Января отчетнаго года оставалось
съ предшествующаго года 16 р. 55 к.
Поступило членскихъ взносовъ:
За предшествующій годъ отъ 7 чл.
(по квитанціямъ №№ 35-39,
49 и 51) 21 р.
За отчетный годъ отъ 35 дѣйстви-
тельныхъ членовъ (по кви-
танціямъ №№ 40-48, 50,
52-61, 101-115) 105 р. 126 р. — к.
Поступило входной платы отъ 15 гостей
на бесѣду член. Общества (по 20 к.) . . . 3 р. — к.
А всего прихода 145 р. 55 к.

РАСХОДЪ.

Израсходовано на нужды Общества (по
устройству Общихъ Собраній, бе-
сѣдъ, типографскіе работы и пр.) 140 р. 32 к.
Остатокъ къ 1 янв. 1911 г. 5 р. 23 к.

Предсѣдатель Об-ва *Гр. М. С. Тышкевичъ.*
Вице-Предсѣдатель *О. Т. Глинка.*

Члены Правленія:

О. П. Косачъ.
К. Г. Тритшель.
К. О. Румшевичъ.
А. Н. Николаевъ.
Л. Н. Жеоньовъ.
В. И. Щербина.
М. С. Еремѣевъ.

361585

ПРОТОКОЛЬ

Ревизионной Комиссии Киевского Общества Друзей Мира.

1911 года Марта 6 дня, Ревизионная Комиссия, въ составѣ Н. М. Александрова и Л. Э. Чолганскаго, въ 12 ч. дня прибыла въ помещеніе Правленія для ревизіи отчетности и суммъ Киевскаго Общества Друзей Мира за 1909 и 1910 г.г. Третій Членъ Ревизионной Комиссии О. И. Бородай не явился и по полученнымъ свидѣніямъ выбылъ на постоянное жительство въ г. Харьковъ. Принимая во вниманіе, что время пріѣзда г. Бородая въ г. Киевъ не извѣстно, Ревизионная Комиссія постановила, произвести ревизию въ наличномъ составѣ. Г. Казначей Общества представилъ въ распоряженіе Ревизионной Комиссии всѣ книги, документы, отчеты, оправдательные документы и предъявилъ денежные суммы. Разсмотрѣвъ и проверивъ книги и документы и свѣривъ отчеты съ кассовой книгой и оправдательными документами, нашли: что всѣ записи прихода-расхода за 1909 и 1910 г. произведены правильно; на всѣ произведенные въ тѣ года расходы оказались оправдательные документы, при чемъ наличность кассы оказалась соответствующей салдо по кассовымъ книгамъ. Объ изложенномъ постановили заключить настоящій протоколъ.

Члены Ревизионной Комиссии { *Н. М. Александровъ.*
Л. Э. Чолганскій.

Оглавленіе.

1. Уставъ К. О. Др. мира стр. 3.
2. О дѣятельности К. Об. Др. м. въ отчетномъ году *О. Глинка* „ 7.
3. Протоколъ Общ. Собранія членовъ отъ ¹⁰/VI „ 12.
4. „ „ „ „ „ ¹¹/X „ 17.
5. „ публич. бѣседы член. Об. отъ ¹⁴/XII „ 21.
6. Международный музей войны и мира въ Люцернѣ *В. И. Щербинны* „ 22.
7. Товариства мира в Европѣ и иныхъ краінахъ *О. Косач* „ 42.
8. Мысли о задачахъ Общества друзей мира *М. С. Еремѣева* „ 66.
9. Генрихъ Дюнонь (некрологъ) *О. Г.* . . . „ 74.
10. Составъ Правленія „ 79.
11. Составъ членовъ ; . . . „ 80.
12. Отчетъ Киевскаго Общ. Др. М. за 1910 г. „ 82.
13. Протоколъ ревизионной комисіи . . . „ 84.